

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Religiooniuringud

Helen Haas

KRISTLUSESSE KONVERTEERUMISE MOTIIVID JA TAGAJÄRJED
TÜRGIS BUCA BAPTISTIKOGUDUSE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja Elo Süld, PhD

Tartu 2017

EESSÕNA

Käesolev magistritöö osutus võimalikuks tänu Buca (Izmir) baptistikoguduse pastorile Ertan Çevik'ile, kellega tutvusin 2016. aasta oktoobris Tallinnas toimunud Euroopa Baptistiföderatsiooni aastakoosolekul ja kes julgustas mind Türgi kristlasi uurima.

Minu tänu kuulub ka Buca koguduse abipastorile Ümüt Canpolat'ile ja tema perekonnale, kes osutasid minu suhtes erilist külalislahkust ja aitasid mul Izmiris kohaneda ning õiged teotsad üles leida.

Tänan kõiki informante, kes uuringus osalesid ja oma pöördumislugusid jagasid, ilma milleta ei oleks käesolev töö võimalikuks osutunud. Olen tänu võlgu ka kõikidele nendele koguduseliikmetele, kes valimisse ei mahtunud, aga kes oma avatud meele ja südamega nende juures viibitud aja külmale talvele vaatamata soojaks muutsid.

Tänan Tartu Ülikooli Usuteaduskonna õppejõude, kes mind religiooniuurimise põneval teel on aidanud edasi liikuda.

SISUKORD

Sissejuhatus	4
Teema valiku põhjendamine	4
Eesmärk ja uurimisülesanne	5
Uurimismeetod	6
Lühiülevaade antud teema senisest uurimisest	8
Ülevaade olulisematest allikatest	8
Uurimisega kaasnenud raskused	9
Töö struktuur	10
1. Religioosne konversioon	12
1.1 Konversiooni definitsioon	12
1.2 Lewis Rambo konversiooni liigid	14
1.3 Lewis Rambo konversiooni faasid	15
1.4 Loflandi ja Skonovdi konversioonimotiivide loetelu	16
2. Konversioon Türgi kontekstis	19
2.1 Osmanite pluralistlik ühiskond	19
2.2 Muutused <i>millet</i> süsteemis 19. sajandil	21
2.3 <i>Millet</i> iline kuuluvus kui identiteedi osa.....	22
2.4 Konversioon Osmanite impeeriumis	23
2.5 <i>Millet</i> süsteemi kaja tänases Türgis	24
2.6 Konversioon tänases Türgis	27
3. Välitöö	29
3.1 Buca baptistikogudus	29
3.2 Informantide sotsiaalne taust	30
3.3 Intervjuud: kriisist esimeste kontaktideni kristlusega	32
3.4 Intervjuud: vastasmõjust pühendumiseni	36
3.5 Intervjuud: konversiooniga seoses kogetud reaktsioonid	42
4. Arutelu	50
4.1 Konversioonimotiivid.....	50
4.2 Konversiooniga seoses kogetud reaktsioonid.....	53
4.3 Kas türklane saab olla kristlane?	56
Kokkuvõte	58
Kasutatud allikad	61
Summary.....	65
Lisad	68
Lisa 1 Ankeedi näidis	68
Lisa 2 Informandid – tabel	69
Lisa 3 Informandid – diagrammid	70
Lisa 4 Skonovdi ja Loflandi konversiooni motiivide loetelu tabel	74

SISSEJUHATUS

Teema valiku põhjendamine

Osmanite impeeriumis moodustasid islamiusulised rahvad ühiste võrdsete võimalustega *umma*¹, mis vastandus mittemuslimite kogukondadele. Religioosne konversioon oli soositud vaid ühel suunal – islamisse. Samal ajal oli lubatud mittemuslimitest raamaturahvastel oma usku autonoomselt praktiseerida, mis aitas kaasa erinevate kogukondade identiteedi väljakujunemisele (Nahya 2009: 3). Piiri ületamine kogukondade vahel oli võimalik enamasti vaid konversiooni kaudu.

Tänapäeva Türgi türklased on statistiliste uuringute põhjal 99,2 % ulatuses islamiusulised (Diyanet). 1923. aastal Türgi Vabariigi luues rajanes uus türgi rahvuslik identiteet ühisel keelel, kultuuril ja ideaalidel (Macfie 2001: 147). Seega on islami usul Türgi rahvusliku identiteedi kujundamisel olnud ajalooliselt tähtis roll ning selle osakaal religioonimaastikul on jätkuvalt valdavas enamuses.

Vaatamata tugevale ajaloolis-kultuurilisele islami taustale pöörduvad mõned türklased kristlusesse. Varem Türgis elades ja töötades kohtusin mitmetega neist ning see tekitas huvi nende pöördumislugude vastu. Islami taustaga perekondades sündinud inimesed, kes on ajalooliste vaenlaste „ristisõdijate“ religiooni konverteerudes teinud oma elus kannapöörde, pakuvad religiooniuurijale huvitavat uurimisvõimalust.

Ühest religioonitraditsioonist teise üleminek on murranguline protsess, mis toob ühest küljest kaasa isikliku radikaalse vaimuliku ümberorienteerumise (Katznelson ja Rubin 2014: 3) ja teisest küljest muudab tema staatust kogukonnas – kristlik konvertiit ei ole enam *umma* liige. Kuna türklaseks olemine on jätkuvalt seotud muslimiks olemisega (Nahya 2009: 6), siis võib konversioon kaasa tuua rahvuskaaslaste põlguse oma rahvusele seljapööramise tõttu. Millistel põhjustel

¹ Islamiusuliste kogukond

inimesed selliseid radikaalseid otsuseid langetades ja ellu viies oma staatuse ja karjääriga riskivad, ongi käesoleva magistr töö peamine uurimisteema.

Eesmärk ja uurimisülesanne

Käesoleva magistr töö „Kristlusesse konverteerumise motiivid ja tagajärjed²

Türgis Buca baptistikoguduse näitel“ peamiseks eesmärgiks on uurida tänapäeva türklaste kristlusesse konverteerumise põhjuseid ning teada saada, milliseid tagajärgi see nende eludes kaasa on toonud. Tööl on kaks peamist uurimisküsimust – miks konverteeruvad türklased kristlusesse ja milliseid reaktsioone nad seoses konversiooniga on kogunud.

Konversioonimotiivide analüüsimisel lähtun John Lofland'i ja Norman Skonovd'i konversioonimotiivide loetelust ja uurin, kuidas see sobitub Türgi konteksti. Uuringu käigus loodan selgusele jõuda, kas kõik loetelus nimetatud motiivid on valimis esindatud ja kas esineb domineerivaid motiive. Kui leidub domineerivaid konversioonimotiive, siis püüan selgusele jõuda, miks see nii on.

Teine uurimisküsimus puudutab konversiooni tagajärjel kogitud reaktsioone. Türgi ajakirjandust lugedes olen märganud kristlike konvertiitide suhtes negatiivset suhtumist. Ajaloolised kristlikud kogukonnad kreeklaste, süürlaste ja armeenlaste näol on ühiskonna osana aktsepteeritud, konvertiidid seevastu on justkui arusaamatu inimgrupp, kelle otsust on ühiskonnal raske mõista. Uurin, kas ja millist tagakiusu informandid on perekonna ja ühiskonna poolt kogunud.

Lisaks loodan teada saada, kas ja kuidas konversioon on mõjutanud türki kristlaste rahvuslikku identiteeti. Uurin, kas levinud arvamus selle kohta, et õige türklane saab olla vaid muslim, ühtib konvertiitide arvamusega või lahkneb sellest.

² Tagajärgede all pean silmas konversiooniga kaasnenud ümbruskonna reaktsioone ja tagakiusu.

Uurimismeetod

Vastuseid mind huvitavatele küsimustele sain välitöö käigus, mis toimus 2017. aasta jaanuaris ja veebruaris kolme nädala jooksul Buca baptistikoguduses, mis asub Izmiri linnas Lääne-Türgis. Viibisin selles koguduses pastori nõusolekul, kes andis loa oma koguduseliikmete intervjuerimiseks. Välitööd kergendas asjaolu, et pastor oli kogudust enne minu tulekut varakult informeerinud ning informandid intervjuudeks valmis. Ühel pühapäeval teenistusel oli mul võimalus ka isiklikult uuringu eesmärgi tutvustada ja informantidega intervjuudeks kokkuleppeid sõlmida.

Valim moodustus koguduseliikmetest, kes peale üleskutset uuringus osalemiseks valmisolekut ilmutasid ja kes vastasid järgmistele kriteeriumidele – türgi emakeel, türgi rahvus, perekondlik islami taust ja hilisem kristlusesse konverteerumine. Osad informandid, keda külastasin nende kodudes, leidsin abipastori soovitusel.

Esialgseks eesmärgiks oli intervjuerida 15-20 informanti, kokku õnnestus läbi viia 16 terviklikku intervjuud. Üks intervjuu jäi informandi haigestumise tõttu poolikuks ja seda ei ole uuringu analüüsis kajastatud. Koguduses on umbes 35 aktiivset liiget, kes regulaarselt teenistustel osalevad. Kuna koguduseliikmete seas on ka teiste rahvuste esindajaid (kurdid ja euroopa-türki segaperekonnad), siis usun, et saavutasin selle koguduse kontekstis üsna esindusliku valimi.

Enamuse intervjuusid viisin läbi kiriku kontorihoones (11), ülejäänud kohtumised toimusid inimeste juures kodudes (5). Kodudes külastasin inimesi, kel ei ole tervislikel põhjustel või töögraafiku tõttu võimalik regulaarselt teenistustel käia. Kaks informanti, keda kodudes intervjuerisin, olid jäänud koguduse suhtes varasemast passiivsemaks, samas tunnistasid, et usk on nende jaoks jätkuvalt tähtsal kohal.

Uurimismeetodiks on narratiivne intervjuu. Palusin informantidel jutustada oma pöördumislugu improviseeritud, ettevalmistamata narratiivina. Alguses esitasin generatiivse küsimuse, mis viitas uuringu teemale ja stimuleeris peanarratiivi. Jutustamise käigus esitasin vajadusel varem ettevalmistamata lisaküsimusi

narratiivi stimuleerimiseks. (Laherand 2008: 211) Kui informant jõudis jutustusega lõpuni, siis lisasin kaks varem ettevalmistatud küsimust.

Intervjuu küsimused:

1. Palun jutustage, kuidas ja mis põhjustel sai teist kristlane.
2. Milliseid reaktsioone olete konversiooni ja kristlaseks olemise tõttu kogunud?
3. Kas türklane saab olla kristlane?

Intervjuud viisin läbi türgi keeles, lindistasin diktofoniga ning hiljem transkribeerisin türgikeelsetena. Intervjuude kestus oli keskmiselt 25 minutit. Kõige lühem intervjuu kestis 13 minutit, kõige pikem 46 minutit.

Lisaks intervjuude läbiviimisele osalesin koguduse kolmel pühapäevasel teenistusel, ühes piiblitunnis ja ühel kogudustevahelisel alliansspalvenädala raames toimunud palveõhtul osalusvaatlejana, mis varustas mind uurijana väärtusliku taustinformatsiooniga.

Intervjuude analüüsimisel rakendasin kvalitatiivset analüüsimeetodit – suunatud sisuanalüüsi, mille abil määrasin kindlaks uuringu seisukohalt olulised sisulised lõigud ning koondasin need materjali hulka vähendaval viisil nii, et säiliks uurimisteema vaatenurgast oluline sisu ning jagasin koondatud sisulise materjali omakorda eraldi kategooriate alla. Intervjuude analüüsimisel pidasin silmas Lewis Rambo konversiooni faaside teooriat, mille alusel lõin kaks peamist analüüsikategooriat narratiivide analüüsimisel – „kriisist esimeste kontaktideni“ ja „vastasmõjust pühendumiseni“. Nende peamiste kategooriate siseselt lõin alakategooriad vastavalt narratiivide sisule. Enamus informante läbisid oma narratiivides Rambo konversiooni faasides kirjeldatud sündmused, kuid mitte kõik – see olenes paljuski informandi jutustamise oskusest.

Kategooriatesse ja alamkategooriatesse koondatud sisuliste kokkuvõtete kaudu tegin kindlaks John Skonovd'i ja Norman Lofland'i konversioonimotiivide loetelus esitatud konversioonimotiivide esinemise, mille toon ära peatükis „Arutelu“.

Kahe lisaküsimuse analüüsimisel rakendasin tavapärasest sisuanalüüsi lähtumata varasematest teooriatest. Reaktsioonide kategoriseerimisel lähtusin informantide jutustuses leiduvatest sisulistest teemadest, mille kaudu avastas kolm sotsiaalset ringi, kust reaktsioonid lähtuvad – perekond, naabruskond ja ühiskond. Kolmas küsimus „Kas türklane saab olla kristlane“ oli esitatud viisil, millele sai vastata kas jaatavalt või eitavalt. Paljud informandid põhjendasid oma vastust.

Lühiülevaade antud teema senisest uurimisest

Tänapäeva Türgi kontekstis on uuritud konversiooniga seonduvaid reaktsioone ja tagakiusu, mida kajastab regulaarselt ka Türgi Protestantlike Kirikute Liit oma „Inimõiguste rikkumiste raportis“, tihti jõuavad rikkumised ka Human Right Watch raportite kaudu avalikkuseni. Sellised uurimused nagu näiteks Esra Özyürek'i *Christian and Turksih: secularist fear over converted nation* on samuti võtnud sihikule usuvähemuste õigused ja probleemid ajaloolisest perspektiivist kuni tänaseni.

Nilüfer Nahya on uurinud türki protestantlike koguduste organisatoorset ja rituaalset poolt oma doktoritöös *Türkiye'de Hristiyan olmak. Ankara ve Çankaya Kurtuluş Kiliseleri örneği*. Samuti on ta teinud ülevaate konversiooni ajaloost ja selle võimalikkusest oma artiklis *Old Muslims new Christians: Turkish converted Christians in Turkey*. Buca baptistikoguduse muusikatöö kohta on teinud 2014. aastal uurimuse Yasemin Ata ja Onur Şenel.

Ma ei ole avastanud uurimusi konversiooni põhjuste kohta Türgis. Võimalik, et neid on läbi viidud, aga mul ei ole selle kohta informatsiooni.

Ülevaade olulisematest allikatest

Religioosse konversiooni teema puhul on olulisemateks allikateks Lewis Rambo *Understanding Religious Conversion*, Ira Katznelson'i ja Miri Rubin'i *Religious conversion: history, experience and meaning*, John Lofland'i ja Norman

Skonovd'i *Conversion Motifs*, William Jamesi *Usulise kogemuse mitmekesisus. Uurimus inimloomusest* ja Tõnu Lehtsaare *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*.

Türgi ajaloolis-kultuurilise konteksti uurimisel kasutasin peamiste allikatena Güvenç Bozkurt'i *Türk kimliği. Kültür tarihinin kaynakları*, Karavaltchev'i ja Pavlov'i *How just was the Ottoman Millet System*, Macfie Atatürk. Samuti on selle teema olulisteks allikateks sellised ajaloolised dokumendid nagu Sevres'i ja Lausanne'i rahulepingud ning Gülhane edikt. Tähtsamaks autoriks sel teemal pean Halil Inalcık'i, keda on nimetatud „Türgi ajaloolaste kuningaks“.

Tänapäeva türgi kristlaste uurimisel pean olulisteks allikateks Yasemin Ata ja , Onur Şenel'i uurimust *Türkiye'de protestan müziği: Izmir Buca Baptist Kilisesi örneğinde müzik ve ibadet*, Nilüfer Nahya *Old Muslims new Christians: Turkish converted Christians in Turkey* ja *Türkiye'de Hristiyan olmak. Ankara ve Çankaya Kurtuluş Kiliseleri örneği* ja Esra Özyürek'i *Christian and Turkish: secularist fear over converted nation*.

Uurimisega kaasnenud raskused

Ilma ajaloolise tausta tundmiseta on raske mõista tänapäeva Türgi inimest ja tema religioosseid ning ideoloogilisi eelistusi. Ilmselt ei ole ka minul kui uurijal täit ligipääsu kõikidele nüanssidele, kuid püüdsin end uuritava nahale võimalikult lähedale pressida, „naha sisse pugemine ja tema kingades käimine“ on täiel määral võimatu. Kuna antud uurimuse mahupiirang ei võimalda kõikide kontekstuaalsete nüansside lahtiseletamist, siis valisin ajaloost *milletsüsteemi* teema, kuna see mõjutab religioosse konversiooni teemat väga lähedalt ka tänapäeval.

Religiooniuuringute nagu ka teiste inimteaduste üheks suurimaks väljakutseks on algusest peale olnud *insider-outsider* probleem, mille põhiküsimused on Kanada religiooniuurija Russel McCutcheon sõnastanud järgnevalt – kas ja mil määral saab uurida, mõista ja selgitada teise uskumusi, sõnu ja tegevusi? (McCutcheon

1999:2) Eesti antropoloog Toomas Gross, ütleb oma esees *Mõistmisest ja teisest antropoloogias*, et „sotsiaalteadused on jõudnud väljenduskriisini: „teise“ kohta millegi tõepärase väitmine tundub üha enam moonutamise või lausa valetamisena“ (Gross 1996: 1718).

20. sajandi üks väljapaistvamaid antropologe Clifford Geertz on oma esees *Pärismaalase pilguga* siiski ilma suurema pessimismita tõdenud, et „teiste rahvaste subjektiivset kogemust on võimalik lahti mõtestada, vajamata selleks üleloomulikke võimeid oma ego kustutamiseks või võõrasse nahka pugemiseks“ (Geertz 2003:95).

Kõige suuremaks raskuseks peangi käesoleva uurimuse puhul enda kui uurija neutraalsuse säilitamist. Kuivõrd suudab uurija jääda uuritava objekti suhtes neutraalseks? Uurijal tuleb tabada teise kultuuri või maailmavaate sisemust justkui seestpoolt, jäädes ise siiski eemale. Religiooni kirjeldamine ja seletamine on üks asi, religioonis elamine midagi muud. (Herling 2007:37)

Kuna olen ka ise baptistikoguduse liige, kuid mitte türklane, siis pidin endale pidevalt meelde tuletama, et eesti ja türki baptism ei pruugi tähendada samu uskumisi, suhtumisi ja arusaamu. Välitöö käigus selgus, et meil on omavahel palju sarnasusi, kuid ka olulisi erinevusi.

Töö struktuur

Magistritöö koosneb sissejuhatausest, kolmest sisulisest peatükist, arutelust, kokkuvõttest ja inglise keelsest resümeest. Esimene peatükk „Religioosne konversioon“ on pühendatud religioosse konversiooni definitsioonile ja töö aluseks olevatele olulistele teoreetilistele lähtekohtadele.

Teises peatükis „Konversioon Türgi kontekstis“ teen tänapäevase türki konteksti mõistmiseks ajaloolise ülevaate religioosse konversiooni võimalikkusest Osmanite impeeriumis ja Türgi Vabariigis. Samas arutlen ka *millletsüsteemi* taustal Osmanite ühiskondliku elukorralduse üle, mis mõjutab tänaseni türklaste identiteeti. Ilma ajaloolise, kultuurilise ja sotsiaalse tausta tundmiseta on raske

mõista tänapäeva Türki inimest. Nii kaugelt alustamine võib tunduda liialdusena, kuid leian, et ilma selle tagasivaateta ei saaks me luua võimalust tänapäeva türklase „nahka pugeda“.

Kolmandas peatükis „Välitöö“ analüüsin läbiviidud intervjuusid vastavalt Lewis Rambo konversiooni faasidele kahes peakategoorias – „kriisist esimeste kontaktideni kristlusega“ ja „vastasmõjust pühendumiseni“. Peakategooriad on omakorda jagatud sisulistesse alakategooriatesse. Samuti analüüsin selles peatükis konversiooni tõttu kogetud reaktsioone jagades need sisu alusel erinevatesse kategooriatesse.

Neljandas peatükis „Arutelu“ esitan uurimistulemuse lähtuvalt eelnevast analüüsist ning võrdlen seda John Skonovd'i ja Norman Lofland'i konversioonimotiivide loetelus esiletoodud motiividega. Arutlen selles peatükis ka reaktsioonide põhjuste ja esinemise teemadel ning toon välja vastuse küsimusele „Kas türklane saab olla kristlane?“.

Lisades esitan informantide profiili vanuse, soo, haridustaseme, perekondliku religioonitausta, kristlaseks oldud aja lõikes diagrammidena. Samuti on lisades esitatud informantide koodnimed, mille kaudu on võimalik intervjuude koondatud väljalõikeid jälgida.

1. RELIGIOOSNE KONVERSIIOON

1.1 Konversiooni definitsioon

Sõna „konversioon“³ tuleb ladinakeelsest sõnast *conversio* ning tähendab pöördumist ja muutumist. Seega on sõnal lai tähendusväli ja seda võib kasutada lisaks religioonile ka majanduse, tehnoloogia, kunsti, poliitika ja paljudel muudel teemadel arutledes. Lewis Rambo mõistab oma raamatus *Understanding Religious Conversion* usulise konversiooni all protsessi, mille käigus võetakse omaks mingist kindlast religioonist tulenev maailmavaade, elustiil, ususüsteem ja jumalikuga suhtlemise viis (Rambo 1993: 3). Tõnu Lehtsaare sõnul hakkab pöördunud inimene eksistentsiaalseid küsimusi mõtestama uutes usulistes kategooriates ning vastuvõetud religioonist saab tema identiteedi oluline osa (Lehtsaar 2013: 86).

Religioosne konversioon on seotud inimese liikumisega ühest usukogukonnast teise (Katznelson ja Rubin 2014: 1), mille kaudu võetakse omaks uuest usust tulenevad tõekspidamised. William James, kes oli üks esimesi religioosse konversiooni uurijaid, seletab selle tähenduse lahti järgmiselt:

Pöördumine, uuestisünd, jumalikust armust osasaamine, sisemise kindluse saavutamine – kõik need väljendid tähistavad järkjärgulist või järsku protsessi, mille tulemusel senini lõhestunud ning end alaväärtusliku ja õnnetuna tundev isiksus saavutab religiooni kindlale pinnale terviklikkuse ja hakkab end tundma väärtusliku ja õnnelikuna. (James 2013: 202)

Arusaamine konversioonist on erinevatel aegadel erinev. 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi lõpu pöördumislugusid võrreldes on märgata paradigmade muutust (Lehtsaar 2013: 90). 19. sajandil kogutud pöördumislood, mida William James oma raamatus *Usulise kogemuse mitmekesisus* refereerib, on enamasti kiired, emotsionaalsed ja dramaatilised. Kaasaegsed pöördumiste kirjeldused on pigem

³ Kasutan sõnu „konversioon“ ja „pöördumine“ sünonüümideks.

aeglased, intellektuaalsed ja mõtestatud. Konversiooni iseloom sõltub selle toimumise kontekstist ning on seega sotsiaalselt ja emotsionaalselt konstrueeritud protsess. (Rambo 1993: 7)

William James liigitas pöördumiste protsesse tahtlikeks/teadlikeks ja tahtmatuteks/alateadlikeks (James 2013: 219). Esimesteks liigituvad need juhtumid, kus pöördumine toimub järkjärgult ning seisneb vaimsete ja moraalsete harjumuste uue komplekti jaokaupa loomises. Selliste protsesside näiteid on Jamesi sõnul lihtne tuua, kuid nad on tema meelest reeglina vähem huvitavad kui iseeneslikud pöördumised, kus on rohkem alateadlike protsesside üllatavaid tulemusi. Seetõttu võtabki ta oma Giffordi loengusarjas vaatluse alla just viimased ehk alateadlikud pöördumised (James 2013: 221-221).

Kui 19. sajandil arvati, et konversioon lähtub enamasti patu- ja süütundest põhjustatud hingelisest stressist ning toimub otseselt jumaliku sekkumise läbi, mille kaudu inimene saavutab hingerahu (James 2013: 209,225), siis nüüdseks on jõutud seisukohale, et konversioon on kompleksne ning dünaamiline religioosete muutuste enamasti järkjärguline protsess, mis hõlmab inimese erinevaid eluvaldkondi (Rambo 1993: 4).

Konversiooni läbimine on eri aegadel ja ususüsteemides erinev. Konkreetne usugrupp hindab konversiooni lõplikult toimunuks, kui kõik selle vajalikud komponendid on täidetud (Rambo 1993: 6). Kristluses hinnatakse konversioon lõplikuks, lähtudes vastava kiriku või denominatsiooni teoloogilistest seisukohtadest (Peace 2004: 12). Üldiselt on kristluses vajalik pattude tunnistamine, Jumala tahteale alistumine ja ristimine (Rambo 1993: 6). Lisaks eelnevale peavad baptistid konversiooni lahutamatuks tingimuseks uussünni, mille kaudu muutub inimese olemus ja identiteet (Roosimaa 2003: 27).

Kuigi Jamesi enda huviorbiidis olid enamasti evangeelse kultuuriruumi taustaga inimeste pöördumiste uurimine, nentis ta, et kui isikud läbiksid oma kasvuaasta kriisi mõnes teistsuguste uskumustega teistsuguses riigis, siis muutuse olemus jääks samaks, kuid konkreetsed avaldumisvormid oleksid teistsugused. Näiteks toob ta

katoliiklikud maad, kus esineb evangeelsete piirkondadega vähem patutunnetusest tulenevat ängistust (James 2013: 213).

Sõltumata konversiooni liigist ja põhjustest on konversioon radikaalne otsus, millega käib kaasas fundamentaalne vaimulik ümberorienteerumine. See on piiride ületamise protsess, mille kaudu liigutakse ühest staatusest teise, ühest elurütmist teise, ühest institutsioonide süsteemist teise (Katznelson ja Rubin 2014: 3).

Lähtuvalt eelnevast võib öelda, et religioosne konversioon on kompleksne ja individuaalne protsess, mille läbimine varieerub eelkõige vastavalt isiku geograafilisele, sotsiaalsele, kultuurilisele ja ajalisele kontekstile. Oma töös lähtun eelkõige Lewis Rambo konversiooni definitsioonist, mis ütleb, et konversioon on protsess, mille käigus võetakse omaks uuest religioonist tulenev maailmavaade, elustiil, ususüsteem ja jumalikuga suhtlemise viis (Rambo 1993: 3).

1.2 Lewis Rambo konversiooni liigid

Konversioonil on Rambo kohaselt mitmeid eri tahke – psühholoogilised, sotsiaalsed, antropoloogilised ja teoloogilised. Konversioon on muutuste protsess, a) mis toimub järkjärgult aja jooksul, b) mis on kontekstuaalne st mõjutatav inimsuhete, ootuste ja olukordade poolt ja c) mille protsessi mõjutajad on mitmekihilised, interaktiivsed ja kumulatiivsed. Konversiooni kompleksusest lähtuvalt saadakse parim uurimistulemus sellele holistlikult lähenedes (Rambo 1993: 5).

Vastavalt konversiooni suunale ja iseloomule eristab Rambo konversiooni liike järgnevalt:

- Apostaasia – dekonversioon ehk usust lahtiütlemine. Ei too kohe ilmtingimata kaasa mõne muu ususüsteemi omaksvõttu.
- Pühendumine – usuelu intensiivistumine mingi pöördelise elusündmuse tõttu.

- Liitumine – inimene, kel pole mingit religiooset tausta, ühineb mingi usugrupiga.
- Institutsionaalne üleminek – religioosse orientatsiooni muutus sama traditsiooni sees, nt luterlusest baptismi liikumine.
- Traditsiooniline üleminek – ühest religioonitraditsioonist teise üleminek. Senine maailmavaade, uskumused ja elustiil vahetatakse teise vastu. Mingi muu religioonisüsteemi omaksvõtmine, näiteks islamist kristlusesse konverteerumine. See on kompleksne protsess, mis toimub kultuuridevaheliste kontaktide kaudu. (Rambo 1993: 13)

Kuna käesoleva magistritöö peamine huvi on uurida konversiooni ühest maailmareligioonist teise, täpsemalt islamist kristlusesse, siis pööran oma tähelepanu just selle suuna uurimisele.

1.3 Lewis Rambo konversiooni faasid

Olen juba rääkinud sellest, et konversiooni mõistetakse tänapäeval kui protsessi, mis toimub pikema aja jooksul. Selles protsessis eristab Rambo seitset erinevat faasi, mis peavad konversiooni toimumise ja selle tagajärgedega.

1. Kontekst – hõlmab inimese kõiki eluvaldkondi sh sotsiaalseid, kultuurilisi, isiklikke, majanduslikke, poliitilisi ja maailmavaatelisi suhteid, mis mõjutavad inimest tema otsustes.
2. Kriis – loob aluse uuteks valikuteks. Kriisid osutavad inimese nõrkustele ja piiratusele ning juhivad olukorrast väljapääsu otsima, tühimikku täitma, muutustele teed rajama.
3. Otsimine – millegi parema ja rohkema otsimine elu mõtestamiseks. Potentsiaalne konvertiit otsib oma võimaluste piires lahendusi olukordadele, otsib täiuslikkust. Tema eesmärgiks on kogeda head ja vältida valu, saavutada kõigutamatu maailmapilt ja enesehinnang, rajada meeldivaid suhteid ja kogeda jumalikku.
4. Kohtumine – selles faasis kohtuvad otsijad uute võimaluste pakkujatega. Olenevalt kontakti iseloomust võib see üle kasvada sisuliseks

vastasmõjaks. Selles faasis toimub tihe selekteerimine, mille läbi langetatakse otsuseid edasisteks sammudeks.

5. Vastasmõju – peale ühiste huvide leidmist algab intensiivne avastamine. Selles faasis on olulisel kohal isiklikud suhted, millele tihti rajatakse uus elustiil. Osaletakse rituaalides, mis aitab potentsiaalsel konvertiidil religiooni sügavamat tähendust mõista.
6. Pühendumine – selles faasis jõuab konversioon lõpule. Kogetakse kontakti jumalikuga ja kogukonnaga. Konvertiit õpib uuel viisil mõtlema, tundma ja käituma. Kesksel kohal on eelneva elu ümbermõtestamine vastavalt uuele elukäsitusele. Konvertiit saab läbi vastavate riietuste grupi liikmeks.
7. Tagajärjed – paljudel juhtudel on tagajärjeks radikaalselt muutunud elu. Inimese tõekspidamised ja käitumine on varasemast oluliselt erinev. Olulisel kohal on missiooni,- rahu- ja turvatunde saavutamine. Harvematel juhtudel on tulemuseks pettumus, kui avastatakse, et grupp on käitunud vaid oma eesmärgi silmas pidades. (Rambo 1993: 165-170)

1.4 John Loflandi ja Norman Skonovdi konversioonimotiivide loetelu

Tänapäeva tuntumad konversiooni tüpoloogiad lähtuvad kolmelt erinevalt aluselt, milleks on pöördumise tempo, pöördumise motiivid ja pöördumise sotsiaalne kontekst. Pöördumise tempo puhul eristatakse kiiret ja aeglast pöördumist. Kiire pöördumine toimub lühikese aja jooksul ja seda elatakse läbi kui sügavat muutumiskogemust. Aeglane pöördumine on pikaajaline intellektuaalne protsess, mis võib kesta mitme aasta lõikes. Pöördumismotiivide käsitletud püüavad esile tuua põhjuseid ja asjaolusid, miks inimesed pöörduvad. Pöördumiste sotsiaalset konteksti arvestavad tüpoloogiad püüavad kirjeldada seda, kuidas ühiskonnas toimivad protsessid isiklikega kombineerudes võivad mõjutada inimeste pöördumist. (Lehtsaar 2013: 86-89)

Kuna käesoleva uurimistöö eesmärk on selgitada välja põhjused, miks inimesed usku pöörduvad, siis vaatlengi järgnevalt tuntuimat pöördumismotiivide loetelu,

mille John Lofland ja Norman Skonovd sõnastasid 1981. aastal erinevaid pöördumislugusid analüüsid.

Lofland ja Skonovd jõudsid järeldusele, et konversioonid erinevad üksteisest võtmekogemuste⁴ poolest. Võtmekogemused on konversiooni kõige meeldejäätavamad aspektid, mis suunavad inimese personaalse transformatsioonini. Motiivide loetelu väljatöötamisel lähtusid nad nii subjektiivsetest kogemustest kui ka objektiivsetest olukordadest. (Lofland ja Skonovd 1981: 375)

Lofland ja Skonovd arvestasid asjaoluga, et konversiooni narratiivid on konstrueeritud vastavalt teatud kindlale religioonitraditsioonile, kuid ei pidanud seda takistuseks sisuliste motiivide avastamisel. Nad lähtusid asjaolust, et isegi konversioonikogemus võib olla vastavalt teiste ootustele vormitud, kuid mitte niivõrd, et see hakkaks isiku enda subjektiivseid elamusi varjutama. Samuti leidsid nad, et kahe reaalsuse tasandi – esmase kogemuse ja sellest rääkimise – vahel on kooskõla ning uurija, kellele on paratamatult kättesaadav vaid teine reaalsuse tasand, püüab sealsetele tähendustele võimalikult lähedale jõuda. (Lofland ja Skonovd 1981: 375)

Loflandi ja Skonovdi konversioonimotiivide loetelu:

- Intellektuaalne konversioon – inimene otsib elu ja olemise mõtet läbi kirjanduse, meedia ja diskussioonide. Religioosse grupiga ühinemisele eelneb iseseisev veendumusele jõudmine. Selle motiivi puhul on täheldatav olematu või vähene sotsiaalne surve ning otsija enda aktiivsus. Ajaliselt on tegemist keskmise kiirusega konversiooniga, mis võib kesta mõnest nädalast mõne kuuni. Emotsionaalselt iseloomustab seda motiivi „valgustus“, mis aitab isikul jõuda usuni.
- Müstiline konversioon – äkiline pöördumine, mille ajendiks on ilmutus, visioonid või häälte kuulmine. Selle konversioonimotiivi klassikaliseks esindajaks on apostel Paulus, kes pöördus ilmutuse tagajärjel judaismist kristlusesse. Seda konversioonimotiivi on peetud läbi aegade kõige

⁴ Motif experience ingl k

ideaalsemaks, mistõttu leidis selle uurimine ka esimeste konversiooniuurijate (James, Starbuck) kõrgendatud tähelepanu.

- Eksperimentaalne konversioon – uuritakse ja proovitakse erinevaid võimalusi. Pikaajaline protsess, mille käigus jõutakse uurimise ja osalemise kaudu veendumuse ja pühendumiseni. Usuvabaduse ja usuturu avarate pakkumiste tõttu väga levinud.
- Emotsionaalne konversioon – rajaneb suhetele üksikisikute või grupiga. Olulisel kohal on kuuluvustunne ja ühised tegevused. Peamiseks motivaatoriks on grupiliikmete positiivne eeskuju ja armastav suhtumine.
- Äratuslik konversioon – muusika ja äratusjutlustaja kaasabil mõjutatakse inimesi religioossetes kategooriates mõtlema ja usu poole pöörduma. Organiseeritakse spetsiaalseid evangeelseid üritusi ja viiakse usuline liikumine massidesse.
- Sunnitud konversioon – esineb äärmuslike usuliikumiste puhul. Kasutatakse ajupesu teatud viisil mõtlemise juurutamise eesmärgil. Käitumise kontrollimise ja negatiivsete tunnete kaudu sunnitakse inimest grupiga liituma. (Lofland ja Skonovd 1981)

2. KONVERSIION TÜRGI KONTEKSTIS

2.1 Osmanite pluralistlik ühiskond

Osmanite Impeerium (1299-1923) oli islamiriik, mille poliitilised ja sotsiaalsed struktuurid rajanesid *sharial* (Inalcık 2017: 35) ja kus poliitika ja kultuur olid religiooniga läbipõimunud (Inalcık 2017: 24). Islamiseaduse *sharia* kohaselt jaguneb maailm kaheks – *dar al-islam* ja *dar al-harb*⁵. Selline polaarne maailmaliigitus oli omane ka Osmanitele, kes lubasid *zimmidel*⁶, kes islamivalitsusega allumise ja maksustamise suhtes kokkuleppele jõudsid, selle territooriumil elada⁷. (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 21-22)

Osmanite ühiskond jagunes kaheks peamiseks seisuseks – *askeri* ja *reaya*. *Askeri* seisusesse kuulusid sõjaväelased, õukonna liikmed, tsiviilametnikud ja *ulama*⁸. *Reaya* seisus jagunes omakorda muslimiteks ja mittemuslimiteks, linnakodanikeks ja talupoegadeks, paikseteks ja rändkarjakasvatajateks, kes olid kõik vastavalt oma staatusele maksustatud. Liikumine *reaya* seisusest *askeri* seisusesse oli võimalik muslimitel läbi hariduse omandamise ja armeeteenistuse, mittemuslimitel ei olnud võimalik *askeri* seisusesse jõuda. (Inalcık 2017: 38)

Osmanite tohutu suur territoorium, mis ulatus hiilgeajal Aasiasse, Euroopasse ja Aafrikasse, oli kultuuri, religiooni, keele ja etnose vaatenurgast kirju nagu Anatoolia *kilim*⁹. Mittemuslimitest raamaturahvad olid paljudes riigi piirkondades enamuses (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 22) ning nende alade kontrolli all hoidmine nõudis erilist strateegilist valitsemissüsteemi.

⁵ Vastavalt rahukoda ja sõjakoda araabia keeles

⁶ Raamaturahvad kristlased ja juudid

⁷ *Zimmidele* eristaatuse andmise traditsioon ulatub prohvet Muhammadi aega. Vt Muhammadi kokkulepe Nadžrani kristlastega (Eser 2010:207)

⁸ Islami õpetlased ja teoloogid

⁹ Käsitöövaip

Multietniline ja -religioosne koosseksiteerimise viis, mida tänapäeval tuntakse Osmanite *millet*süsteemina¹⁰, ei olnud Osmanite leiutus. Sarnane ühiskonna reguleerimine, mille aluseks oli kogukondade poolt praktiseeritav religioon, oli kasutusel juba Bütsantsi impeeriumis ja Araabia kalifaadis. Osmanid adapteerisid ja institutsionaliseerid selle vastavalt oma vajadustele. (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 23)

Osmanite *millet*süsteemile, mis andis mittemuslimitele võimaluse oma religioonist tulenevate traditsioonide autonoomseks praktiseerimiseks, pani aluse Mehmet II. Esimestel kuudel peale Konstantinoopoli vallutamist 1453. aastal tunnustas ta esmalt Kreeka õigeusu kogukonda (*millet-i Rum*) (Eser 2010: 208), kuhu kuulusid lisaks kreeklastele hiljem veel õigeusklikud serblased, valahhid, rumeenlased, bulgaarlased, albaanlased ja araablased (Nahya 2009: 2).

Üsna varsti tunnustati *millet*idena veel juute (*millet-i Yahudi*) ja Armeenia gregoriaane (*millet-i Ermeni*), kelle hulka arvati kõik monofüsiidid (Eser 2010: 208). Algselt oli Osmanite riigis seega kolm *millet*i. 19. sajandil tekkis neid seoses Lääne misjonitegevuse ja rahvuslike tunnete tõusuga juurde. 1831. aastal tunnustati näiteks eraldi *millet*ina katoliiklikke armeenlasi (Nahya 2009: 6), 1914. aastaks eksisteeris kokku 17 *millet*i. (Abu Jaber 1967: 214)

Millet oli mitteterritoriaalne administratiivne autonoomne üksus, mis moodustus religioossetel, mitte keelelistel või etnilistel alustel ning mille eesotsas seisis vastutava isikuna *milletbaşı*, kelleks oli vastava religiooni kõrgeim usuline juht (Nahya 2009: 2). Usujuhid delegeerisid sultaniga kokkulepitud ülesannete täitmise *millet*isiselt alamatele kirikujuhtidele (Eser 2010: 206).

*Millet*süsteemi kohaselt oli *millet*idel luba religioonist tulenevaid kogukonna siseasju (abielu, lahutus, haridus, pärimine) organiseerida. Samuti korraldasid *millet*ide juhid alamate usuliste juhtide tööd, kontrollisid trükikodasid, organiseerisid ühinguid. Väga oluline roll oli maksukogumisel ja avaliku korra tagamisel. (Eser 2010: 206) Osmanid olid mittemuslimite suhtes küll sallivad, aga

¹⁰ Türgikeelne sõna *millet* tuleb araabiakeelsest sõnast *milla*, mis tähendab rahvast, kogukonda

see ei tähendanud ühiskondlikul tasandil muslimitega võrdseid õigusi (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 26).

2.2 Muutused *milletsüsteemis* alates 19. sajandist

Osmanite impeerium ei jäänud 19. sajandi üleüldisest muutuste lainest puutumata. Eriti tugevalt mõjutas riiki Prantsuse revolutsioon, sõjalised kaotused Venemaale ja välismaalaste sh kristlike misjonäride saabumine (Nayha 2009: 3). Reformimeelsed sultanid Selim III (1789-1807) ja Mahmut II (1808-1839) sillutasid teed tulevastele *Tanzimati*¹¹ reformidele, mis muutsid Osmanite riigi ühiskondlikku korraldust, ka *milletsüsteemi*.

Tanzimati perioodi iseloomustab Lääne institutsioonide adopteerimine Osmanite ühiskonda. 19. sajandi esimesel poolel, mil impeerium oli jõudnud majanduslikult ja poliitiliselt kokkuvarisemise äärelle, soostuti nende ametnike reformikavadega, kes varem Euroopa pealinnades diplomaatidena olid töötanud. Peamised liberaalsed muutused, mis sisse viidi puudutasid kõikide alamate võrdsust seaduse ees, kõikide alamate elu ja vara puutumatus, avalikku kohtumõistmist ning seadusandliku ja nõuandva kogu loomist. (Inalcık 2017: 97)

Gülhane edikt (1839) muutis *zimmid* muslimitega võrdseks – neid nimetati nüüd *zimmide* asemel „kõikideks rahvasteks, kes Osmanite alluvuses elavad“. (Nahya 2009: 3-4) Sultan lubas kaitsta kõikide alamate elu, vara ja au tegemata vahet nende religiooni ja etnose vahel. (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 29) Samuti ühtlustati maksusüsteemi – kaotati ära *cizye*¹² maksmise kohustus (Gülhane Fermanı 1839).

Kuni *Tanzimati* reformideni olid muslimid Osmanite riigis ühiste võrdsete võimalustega alamad, kuid nende kõrval oli ruumi ka mittemuslimitele oma religioonitavade kohaselt elamiseks. Gülhane edikti läbi kaotati formaalselt muslimite ülimuslikkus (Gülhane Fermanı 1839). 1869. aastal tunnustati

¹¹ Reformiliikumine algas 1839. a. Gülhane edikti ettelugemisega ja päädis 1876. aastal Osmanite esimese põhiseaduse väljakuulutamisega.

¹² Mittemuslimitele kohaldatav maks

mittemuslimeid täieõiguslike kodanikena (Barkey ja Gavrilis 2016: 29). Kõikidel Osmanite alamatel oli õigus kandideerida esimesse Osmanite parlamenti (1876), mida kristlased ja juudid usinasti ka kasutasid – 48 parlamendiliiget 115st olid mittemuslimid. (Nahya 2009: 5)

2.3 Milletiline kuuluvus kui identiteedi osa

Milleti piirid, mis jooksid mööda religiooni piire, ühendasid seespoololijaid ja eraldasid ühtlasi „teistest“. Selline gruppide määratlemine takistas integreerunud ühiskonna tekkimist, samas aitas kaasa konkreetse grupi ühtse identiteedi väljakujunemisele. Iga *millet* vastutas eesotsas selle juhtidega oma elukorralduse eest, sekkumata teiste *millettide* asjadesse. (Nahya 2009: 3)

Osmanite ühiskonnas puudusid Euroopa keskajale omased jäigad seisuslikud ühiskonnaklassid, kõige suurem eristus ilmnis religioonide vahel. Igal muslimil oli vastavalt oma võimetele võrdne võimalus karjääriks nii riigivalitsemises kui ka sõjaväes. (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 21) *Zimmidel* puudus võimalus riigisüsteemis karjääri teha, mis takistas neil end Osmanitega identifitseerida. (Payton 2006: 4) Kristlased, juudid ja muslimid elasid linnades eraldi kvartalites, peamine kokkupuutepunkt oli turg, kus erinevate religioonide esindajad kuulusid samadesse gildidesse. (Inalcık 2017: 27)

Õigeusklikud Balkani rahvad samastasid Osmaneid antikristuse armeega, mis vallutas varem kristlastele kuulunud alad. Vallutatuse tunne ja teisele religioonile allumine tõmbas vallutajatega piiri. *Milletsüsteem* rõhutas religioonist tulenevaid erinevusi veelgi ning pinge maandus alles 19. sajandil rahvuslike liikumistena, mille peamiseks ühendavaks faktoriks sai religioon. (Payton 2006: 15)

Õigeusust islamisse pöördunudid kutsuti Balkanil türklasteks, mis osutas nende identiteedilisele muutusele. Pöördumine islamisse tähendas piiri ületamist ja liikumist privilegeeritute klassi. Neist, kes olid vastu võtnud teise usu, saidki „teised“. (Payton 2006: 16) Eristamine toimus ka kristlike *millettide* vahel, millele osutab abiellumine sama *milleti* liikmete vahel (Nahya 2009: 13).

Levinud arvamuse kohaselt saab türklane olla vaid muslim. Seda arvamust kinnitab asjaolu, et traditsioonilised türgikeelsed ortodoksi kristlased *karamanlilar* haarati peale vabariigi väljakuulutamist kaasa rahvastikuvahetuse aktsiooni, mille kaudu saadeti Türgi piiridest välja 2 miljonit Kreeka õigeusklikku (Nahya 2009: 6).

2.4 Konversioon Osmanite impeeriumis

Kuivõrd *milleti* liikmelisus sõltus isiku religioonist, siis saadi *milleti* liikmeks tavaliselt sündimise kaudu. Liikumine *milletide* vahel oli võimalik ja tulenes konversioonist. Kuna islami kohaselt on usutaganemine keelatud ja surmaga karistatav (Koraan 3: 90, 9: 66), siis oli ka Osmanite riigis konversioon islamist mõnda teise religiooni surma ähvardusel keelatud. Samuti oli islamisse pöördunud keelatud kristlusesse või judaismi tagasi pöördumine. (Nahya 2009: 10)

Konversiooniks islamisse olid tingimused soodsad, samuti oli islami vastuvõtmise protseduur lihtne – tuli öelda islami usutunnistus (Koraan 3: 18). Suuremate festivalide ja pidustuste ajal, mil rahvast kostitati toidu ja joogiga, olid kõik alamad sultani külalised. Sellistel pidulikel puhkudel, nagu näiteks printside ümberlõikamise festivalid, toimusid massikonversioonid, mil tuhanded mittemuslimid võtsid pidulikus meeleolus vastu islami usu. (Inalcık 2017: 31) Islami vastuvõtmine tõi kaasa muutuse ühiskondlikus staatuses ning pakkus võimalusi karjääriks riigiparaadis ja sõjaväes. Karjääriks ei olnud oluline mitte päritolu, vaid eelkõige usk, samuti türgi keele valdamine ja vajalike oskuste omamine. (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 27)

Konversiooni põhjuseks võis olla ka näiteks abiellumine, mida reguleeris islami seadus – muslimist naine tohtis abielluda vaid muslimist mehega, muslimist mees tohtis aga abiellu astuda ka *zimmidega*. Kui kristlane tahtis abielluda muslimist naisega, siis tuli tal konverteeruda. (Lewis 2016: 267) Konversiooni põhjuseks võis olla ka abielulahutus, mis on õigeusklikel ja gregoriaanidel keelatud. Mehe astumine islami usku võimaldas tal abielu lahutada. Ka naise pöördumine islamisse võis teda abielulahutuse soovi korral aidata – muslimiks hakates muutus

tema abielu automaatselt kehtetuks, kuna naine ei tohi mittemuslimiga abielus olla. (Fargues 2001: 114)

14. sajandil alguse saanud *devşirme* tõi kaasa sunniviisilise konversiooni. Vastavalt riiklikele vajadustele valiti 1-3 aasta tagant kristlaste 8-18aastaste laste seast võimekamaid ja kasvatati nad ümber muslimiteks, kellest said ustavad riigiametnikud ning kardetavad sõjaväelased (*Yeniçeri* eliitkorpus). (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 25)

Seega muslimite liikumine *zimmide millettidesse* oli surmaähvardusel keelatud, vastupidine liikumine aga võimalik, riigi poolt soositud ja erandjuhtudel ka pealesunnitud. Kristlaste konversioon islamisse oli ajendatud enamasti majanduslikest¹³ põhjustest (Karavaltchev ja Pavlov 2011: 27).

Kuna muslimite seas misjonitöö tegemine ja konversioon islamist oli keelatud, siis asusid alates 17. sajandist saabunud misjonärid tegutsema peamiselt armeenlaste, bulgaarlaste, süürlaste ja juutide keskel. Suurem usuvahetuste laine algas 19. sajandil. Usuvahetus kristlike *millettide* sees tõi esile nii sultani kui ka kristlike usujuhtide pahameele, mis päädis 1839. aastal sultani ediktiga, mis keelas taolised usuvahetused. Tänu Euroopa riikide sekkumisele saavutas Armeenia katoliiklik *millet* tunnustuse 1831. aastal ja sai seega neljandaks ajalooliste *millettide* kõrval. (Nahya 2009: 6) Armeenia Evangeelne Kirik rajati 1846. aastal, mida sultan tunnustus millettina 1850. aastal (Levonian 1952: 91).

2.5 Milletsüsteemi kaja tänases Türgis

Türgi Vabariik loodi peale I maailmasõda ja sellele järgnenud vabadussõda 29. oktoobril 1923. aastal sekulaarsetele ja rahvuslikele alustele. Uus rahvusriik raputas endalt reformide käigus Osmanitelt pärandiks saadud jäigad struktuurid ning hakkas hoolega uut identiteeti otsima. Uue identiteedi üks iseloomulikumaid hüüdlauseid, *ne mutlu Türküm diyene*¹⁴, pärineb vabariigi loojalt Mustafa Kemal

¹³ Balkanil pakuti konversiooni eest nn riideraha (*kisve bahası*), konversioon päästis *cizye* maksust ning andis võimaluse karjääriks riigiaparaadis.

¹⁴ Õnnelik on, kes ütleb enda kohta türklane (türgi k).

Atatürkilt. Osmanite jaoks tähendas sõna „türklane“ algselt rändkarjakasvatajat, hiljem tahumatut Anatoolia külaelanikku. Kui keegi oleks nimetanud Osmanite ametnikku türklaseks, siis oleks see olnud ränk solvang (Güvenç 1997: 22). World Values Survey uuringu kohaselt tunnevad 91 % Türgi kodanikest oma rahvuse üle uhkust (World Values Survey 2011: 211) Osmanism asendati reformide käigus türkismiga, põlvkondadevaheliseks ühenduslüliks jäi religioon.

Vabariigi loomisega kaotati ära endine *millet*süsteem, kuid nostalgiline mälestus sellest ei kadunud (Barkey ja Gavrilis 2016: 34). *Umma*¹⁵ liikmetest said türklased, kelle identiteet oli jätkuvalt islamiga seotud (Nahya 2009: 11). Mittemuslimitest said vähemused, keda ei peetud türklasteks (Barkey ja Gavrilis 2016: 34). Neid eristati sunni islami kogukonnast, milles nähti vabariigi homogeense kultuuri ja rahvusliku identiteedi alust (Ulusoy 2011: 417). Ajaloolised mittemuslimi kogukonnad säilitasid *millet*süsteemist tulenevad sotsiaalsed piirid, mille raamid ei ole tänaseni kadunud (Nahya 2009: 16).

Peale esimest maailmasõda asusid võitjariigid mittemuslimitest vähemuste kaitsele. Osmanitega ja hiljem Türgi Vabariigiga sõlmitud rahulepingud¹⁶ nõudsid etniliste, keeleliste ja usuliste vähemuste õiguste kaitset. Lepingutes viidatakse nendele gruppidele enamasti kui mittemuslimi vähemustele. Sevres´i rahulepingu artiklis 150 on mainitud kristlasi ja juute. Lausanne´i rahulepingu artiklis 42 on mainitud kirikuid, sünagooge ja nende kalmistuid, mis viitavad samuti kristlastele ja juutidele. Lepingutega fikseeriti mittemuslimite õigused praktiseerida vabalt oma usku ning organiseerida usutunnistusest ja keelest lähtuvalt usulisi, hariduslikke ja heategevuslikke organisatsioone.

Kuna Lausanne´i rahulepingus ei nimetatud vähemusi konkreetselt ühegi etnose või religiooni nimega, vaid üldiselt mittemuslimiteks, siis piirati rahulepingus fikseeritud õiguste laienemine automaatselt vaid kolmele ajaloolisele *millet*ile, mistõttu hilisemal perioodil tekkinud vähemused, näiteks protestandid, eriõigusi ei pälvinud (Ulusoy 2011: 416).

¹⁵ Muslimites kogukond.

¹⁶ Sevres´i rahuleping sõlmiti võitjariikide ja Osmanite riigi vahel 1920 ja Lausanne´i rahuleping sõlmiti võitjariikide ja Türgi Vabariigi vahel 1923. Vähemuste õigusi reguleerivad vastavalt artiklid 140-151 ja 37-45. Vähemusi puudutavad artiklid on mõlemas lepingus sisuliselt sarnased.

Õigustest ilma jäänud grupid praktiseerisid oma religiooni ilma mingisuguse riigipoolse regulatsiooni ja tunnustuseta. Tegelikult ei õnnestunud ka vähemuse staatuse saanud gruppidel oma õigusi täiel määral praktikas kasutada, vaid neile seati mitmete järgnevate seaduste määrustega pidevalt piiranguid. Võib tõdeda, et vähemuste olukorda ei reguleerinud reaalses elus mitte sõlmitud rahuleping, vaid selle vabariiklik tõlgendus (Soner 2010: 27). Protestandid olid 2004. aastani, mil võeti vastu uus sihtasutuste seadus¹⁷, üsna ebamäärases olukorras (Ertan Çevik, intervjuu 23.01.2017).

Kemalistlik maailmapilt ei näinud homogeenses Türki vabariigis kohta usulistele, etnilistele ja keelelistele vähemustele. Pigem suhtuti vähemustesse ja nende erinevustesse kui ohtu riigi terviklikkusele. Vähemuste usulised, hariduslikud ja muud organisatoorsed vajadused jäid enamasti rahuldamata. AKP¹⁸ 2002. aastal võimule tulles tekkis hirm, et vähemuste olukord muutub veelgi keerulisemaks (Soner 2010: 24).

Paradoksaalselt on usuliste vähemuste õigused viimase 15 aastaga suurenenud. Kindlasti on selles protsessis suur osa Türki Euroopa Liidu liitumiskõnelustel. Näiteks muudeti 2003. aastal linnaplaneerimisega seotud eeskirju ning lähtuvalt nendest ei märgita asula detailplaneeringus enam kaardile „mošee“, vaid „pühakoja“ asukoht. See muutus andis sünagoogidele ja kirikutele *de jure* samad õigused, mis mošeedele, kaasa arvatud õiguse saada riigilt tasuta vett ja elektrit. Samuti legaliseeriti 2003. aastal kõik olemasolevad kirikud ja sünagoogid ametlikult pühakodadena (Ulusoy 2011: 419). Erdoğan viibis 2004. aastal isiklikult Neva Şalom sünagoogi avamisel, samal ajal avati Beleki usulinnak koos mošee, kiriku ja sünagoogiga. 2005. aastal registreeriti kaks protestantlikku kirikut – Diyarbakırs ja Ankaras¹⁹ (Soner 2010: 28).

Mittemuslimitest vähemuste uuenenud poliitika käigus kaotati 2004. aastal Vähemuste Kõrgem Nõukogu, mis tegeles mittemuslimite pideva jälgimisega. Selle asemele loodi neutraalsem Vähemusprobleemide Nõukogu. Valitsus näitas

¹⁷ Dernekler Kanunu 4.11.2004 (www.dernekler.gov.tr).

¹⁸ Öigluse ja Arengu partei, tänaseni Türki võimupartei.

¹⁹ Protestantlikke kirikuid on ka hiljem registreeritud ja nende kirikuhoonetele ehituslube antud. Hetkel kuulub Protsetantlike Kirikute Liitu 46 kogudust (www.protestankiliseler.org)

selle teoga oma kaugenemist juurdunud suhtumistest ja viis selle küsimuse globaalsete standarditega kooskõlla. Samas võib öelda, et senine valitsuse suunamuutus on jäänud mõnes mõttes vaid sümboolseks, sest ei ole lahendanud vähemuste kõige tähtsamaid probleeme, milleks on näiteks kohaliku vaimulikkonna hariduse küsimus²⁰. (Soner 2010: 29)

Tundub, et AKP vähemustepoliitika sisuks ei ole vähemuste kaotamine, vaid nende koondamine ühtse visiooni teenistusse. Selline suhtumine sarnaneb varasemale Osmanite-aegsele olukorrale, mil kristlaste ja juutide suhtes valitses eristaatus. AKP toetab oma retoorikas üldisi inimõigusi, demokraatiat ja pluralismi. Koostöö ELga on AKPle pakkunud oma legitimeerimise võimalust ja mittemuslimi vähemustele suuremaid õigusi. (Soner 2010: 25)

2.6 Konversioon tänases Türgis

Türgis elab ligi 80 miljonit inimest (Türgi Statistikaamet). Vastavalt Türgi usuasjade direktoraadi (Diyanet İşleri Başkanlığı) 2014. aastal läbiviidud uuringule „Usuelu Türgis“ peavad 99,2% elanikkonnast end muslimiteks (Diyanet), millest järeldub, et islam on jätkuvalt türklaste jaoks olulisel kohal²¹.

Türgi Vabariigi 1982. aastal vastuvõetud põhiseaduse kohaselt on igal inimesel õigus usu- ja südametunnistuse vabadusele, samuti vabadus neid väljendada²². Sama paragrahvi alusel on usuõpetustunnid riiklikes koolides alg- ja põhikoolis kohustuslike ainete hulgas. Kristlastel ja juutidel on lubatud kohustuslikust usuõpetusest vastavalt Lausanne'i rahulepingule loobuda (Kap 2014: 59), kuid alati ei ole inimesed selle võimalusega kursis (N43-12, intervjuu 24.01.2017).

Konversioon islamist mõnda teise religiooni on erinevalt Osmanite riigist seadusega lubatud. Samuti on lubatud oma usku vabalt praktiseerida ja väljendada. Sellele vaatamata tajutakse islamist mõnda teise religiooni

²⁰ 1971. aastal suleti Halki Kreeka õigeusu seminar

²¹ Küsitlustulemustes ei ole eraldi väljatoodud aleviitide (Türgi šiiidid) osakaalu rahvastikus.

²² Türgi Vabariigi põhiseadus: § 24 Usu- ja südametunnistuse vabadus, § 25 Mõtte- ja arvamusvabadus.

konverteerumist ja selle propageerimist ühiskonna poolt reetmise ja türkluse solvamisenä (Nahya 2009: 11). Varasema kriminaalseaduse alusel oli türkluse avalik solvamine karistatav, hilisem parandus (2008) muutis karistatavaks türgi rahvuse solvamise²³. Näiteks tõlgendatakse vahel avalikke kristliku kirjanduse jagamise kampaaniaid türkluse solvamisenä²⁴. Üks informant nentis, et seaduse ees on kõik küll võrdsed, aga inimeste eelarvamustest tulenevad suhtumised võivad raskeid olukordi tekitada (N43-12, intervjuu 24.01.2017).

Kristlusesse pöördumises nähakse nii poliitilist kui ka majanduslikku ohtu (Nahya 2009: 11). Ajakirjanduses vihjatakse sellele, et inimesed pöörduvad kristlusesse raha või välismaale emigreerumise võimaluse tõttu²⁵. Samuti leitakse, et konvertiidid on hüljanud oma rahvusliku kultuuripärandi, eelistades Lääne kultuuri (Nahya 2009: 12). Sellele arvamusele vastandudes kinnitasid kõik informandid, et nad ei näe põhjust, miks türklane ei võiks pöörduda kristlusesse, säilitades samal ajal oma Türgi identiteedi. Protestantlikes kirikutes, kus türgi pastorid peavad türgikeelseid jutlusi, identifitseeritakse end eelkõige just türgi kristlastena ning arendatakse türgi tüüpi kristlust (Nahya 2009: 12). Koguduste üheks eesmärgiks on mitte muganduda lääneliku elustiiliga, vaid elada jätkuvalt türgi kultuuri kohaselt ning kaitsta Türgi rahvuslike huve (Özyürek 2009: 398).

Enamus kristlusesse pöördumisi toimub protestantlike ja vähemal määral katoliiklike koguduste kaudu (Nahya 2009: 1). Põhjus peitub ilmselt ajaloos - nendel kristlikel kogukondadel puudus ajalooliselt *milleti* staatus ning seetõttu ei seostata neid tänapäeval konkreetsete rahvusgruppidega.

²³ Kriminaalseadus § 301, lõige 1

²⁴ Näiteks protestantide Hakan Taştani ja Turan Topali süüdistamine türkluse solvamise paragrahvi alusel 2006. aastal.

²⁵ Selle kohta on online ajakirjanduses väga palju näiteid. Näiteks *Diyarbakır'da para karşılığında din değiştirildiği iddiası*. 11.11.2014. www.haberler.com

3. VÄLITÖÖ

3.1 Buca baptistikogudus

Türgi Baptistiliidu esimehe ja Buca koguduse pastori Ertan Çevik'i sõnul kuulub 2014. aastal loodud liitu kuus kogudust, millel on kokku umbes 100 liiget (Çevik, intervjuu 23.01.2017). Türki Baptistiliit kuulub Euroopa Baptistiföderatsiooni²⁶.

Buca baptistikogudus koosneb enamasti Türki päritolu kristlastest ja selle ajalugu ulatub 1999. aastasse, mil hakati kogunema kodugrupina (Çevik, intervjuu 23.01.2017). Alates 2001. aastast toimuvad teenistused ajaloolises 19. sajandi keskel ehitatud endises anglikaani kirikuhoones, mis aastatel 1961-2001 oli kasutusel linna kultuurikeskusena. Kirikuaeda on maetud mitmed silmapaistvad inimesed, teiste seas Edward Purser, kes oli *Ottoman Railway Company* peainsener ja direktor. (Tıptıoğlu 2016: 12)

Buca baptistikoguduse jumalateenistused toimuvad pühapäeviti kell 12, noorte koosolekud kolmapäeva õhtuti kell 19 ja piiblitunnid neljapäeva õhtuti kell 19. Pühapäevastel teenistustel osaleb keskmiselt 30 täiskasvanut. Pühapäevasele teenistusele eelneb kaks korda kuus kell 11.30 armulaud, kuhu on oodatud ainult koguduse liikmed. Lisaks piiblitundidele korraldatakse ristimiskoole. (Çevik, intervjuu 23.01.2017) Konversiooni ja ristimise vahel on intervjuude põhjal suhteliselt pikk periood – üks kuni kümme aastat.

Pühapäeviti kell 16 toimuvad samas kirikuhoones iraanikeelsed teenistused, kus osalevad Iraani päritolu põgenikud. Iganädalaselt tegeleb kogudus humanitaarabitööga Süüria põgenike seas, keda on Izmiris hinnanguliselt 150 000. (Çevik, intervjuu 23.01.2017).

Ajaloolise kirikuhoone ukсед on küllastajatele avatud igapäevaselt, välja arvatud esmaspäeval. Küllastajatele jagatakse tasuta kirjandust, vastatakse nende

²⁶ www.turkishbaptist.com

küsimustele ning kutsutakse üritustel osalema. Sagedased külalised on tudengite grupid. (Çevik, intervjuu 23.01.2017) Umbes pooled informandid (7) tulid esmalt Buca kirikusse külastajana teenistuste välisel ajal ning tegid seejärel otsuse osaleda ka teenistustel. Kolmel jumalateenistusel, kus ma osalusvaatlejana viibisin, täheldasin igal korral esmakülastajate osavõttu.

3.2 Informantide sotsiaalne taust

Uuringus osalesid Buca baptistikoguduse liikmed, kes avaldasid selleks valmisolekut. Valimi moodustamisel lähtusin kolmest peamisest kriteeriumist, milleks on türgi rahvus²⁷, perekondlik islami taust ja kristlusesse konverteerumine. Islami vaatenurgast jagunes valim omakorda kaheks – sunni islami ja aleviitide²⁸ esindajateks.

Kõik informandid on sündinud Türgis islami taustaga perekondades, välja arvatud üks informant, kes sündis Makedoonias sinna mõned põlvkonnad varem väljarännanud türgi perekonnas. Hiljem pöördus pere tagasi Türki ning informant abiellus kohaliku türklasega. Türgis kutsutakse selliseid inimesi sõnaga *göçmen*²⁹, mis siiski ei mõjuta isiku enesemääratlemist türklasena. Kaks informanti on pärit segaperekonnast, kus ema on Süüria ortodoks ja isa sunniit. Kuna islami tava kohaselt loetakse islamiusulise isa lapsed muslimiteks ning see märgitakse Türgis ära ka sünnitunnistusel, siis kaasasin ka nemad valimisse. Üks informant elas usulise pöördumise ajal Saksamaal. Sunniitliku taustaga informante oli kokku 9 ja alevi taustaga informante 7.

Kõikide informantide ID-kaartidele oli nende sünnihetkel usutunnistuse lahtrisse märgitud religiooniks islam. Umbes pooled informantidest olid enne pöördumist religioosse kogukonnaga isiklikult seotud. Ülejäänud informantide jaoks oli suhtlemine religioosse kogukonnaga katkenud, kuid nad olid sellega seotud oma perekonna kaudu.

²⁷ Pean silmas etnilisi türklasi

²⁸ Türgi šiidiidid

²⁹ Rändaja, immigrant türgi keeles

Kuna perekondlik religioonitaust ei kajasta ilmtingimata inimese isiklikke veendumusi, siis palusin informantidel määratleda oma suhet religiooniga enne kristlusesse konverteerumist. Selgus, et enne kristlusesse pöördumist pidas 4 informanti end sunniidiks, 4 aleviidiks, 4 ateistiks, 3 teistiks ja 1 ei osanud end määratleda. Antud loetelu põhjal näeme, et pooled informantidest olid juba varasemalt läbi elanud islamist kaugenemise ja ei samastanud end isiklikult sellega.

Türgis elavad vallalised lapsed kuni abiellumiseni enamasti koos vanematega. Isegi 40aastased vallalised lapsed elavad vanemate juures, olles nendest nii emotsionaalselt kui ka majanduslikult sõltuvad (M42-13, intervjuu 23.01.2017). Enamus informante elas pöördumise hetkel koos vanematega (13). Üks abielus informant elas konversiooni ajal koos oma vanematega, kuna tema abikaasa oli armeeteenistuses. Ülejäänud informandid olid abielus ja elasid koos abikaasadega vanematest eraldi.

Soolisest vaatenurgast osales uuringus 9 naist ja 7 meest. Kõige noorem vastaja oli 21aastane, kõige vanem 79aastane. Haridustasemelt oli enim esindatud kõrgharidus (7), järgnes keskharidus (6), põhiharidus (1), algharidus (1) ja kirjaoskamatu (1).

Üheksal informandil ei olnud tutvusringkonnas kristlasi, kes oleks nende pöördumisprotsessile otsingute faasis kaasa aidanud. Kontaktid kristlastega tekkisid nende endi initsiatiivil kirikusse või kristlikku raamatupoodi minnes. Kolm informanti konverteerusid perekonnaliikme kaasabil. Kaks informanti konverteerus koolivenna kaasabil, kes kinkis neile uue testamendi ja julgustas kirikut külastama. Kaks informanti pöördusid misjonitöö kaudu, kui neid kutsuti tänavalt ühel juhul kristlikule noorteõhtule, teisel juhul ülestõusmispüha jumalateenistusele.

3.3 Intervjuud. Kriisist esimeste kohtumisteni kristlusega

Jagasin konversioonimotiivide analüüsi kahte ajaperioodi – kriisist esimeste kontaktideni kristlusega ja vastasmõjust pühendumiseni, mis on küll konversiooniprotsessis omavahel tihedalt seotud, kuid samas pea kõikides narratiivides selgesti eristatavad.

Esimesse kategooriasse koondasin suunatud sisuanalüüsi meetodi abil kokku Lewis Rambo konversiooni faaside liigituse eeskujul narratiividest kriisi, otsingu ja kohtumise faasi sisulised osad. Teise kategooriasse koondasin sama meetodi abil vastasmõju ja pühendumise faasi elemendid.

Esmalt kirjeldasid informandid seda, „kuidas kõik alguse sai“, millega käis kaasas väga isiklike läbielamiste – hirmude, kahtluste, pettumuste kirjeldamine ja ka eelmise religiooni kriitika. Järgnevalt esitan kokkuvõtted narratiividest, kus on selgesti eristuv kriisi- ja otsingufaas.

Informandid, kes omal algatusel kirikusse jõudsid, olid läbinud eelnevalt üsna pika intellektuaalse otsinguperioodi:

Sündisin ateistlikus peres, tegelikult olid nad kommunistid. Kasvasin ka selles vaimus, aga samal ajal justkui otsisin midagi enamat. Lugesin koraani ja uut testamenti ning uurisin islami erinevate voolude kohta. Kõik see tundus kuidagi mõttetu. Samas arvasin, et looja peab ikka olema olema. Proovisingi teda erinevate raamatute kaudu leida, kuni otsustasin minna kirikusse. (N53-16³⁰, intervjuu 23.01.2017)

Ma olin väga religioonikaugne inimene. See tundus mõttetu – miks pean õppima pähe palveid, mille tähendust mulle keegi ei seleta? Samas olin kindel, et keegi on meid loonud, sest elame väga imelises süsteemis, mis ei saanud tekkida eimillestki. Kuskil on kindlasti looja, aga religioonidesse ma ei uskunud, sest neis on palju vasturääkivusi. Aga kui keegi on mind loonud, kus ta siis on? Kas ma olen maha jäetud? Miks ma üldse olen, mis saab peale seda elu? Sellised

³⁰ Koodi tähendus: M – mees, N – naine, esimene number – vanus, teine number – järgu number. Vt ka Lisa 2 informantide tabel.

küsimused olid mu peas kuni ajani kümme kuud tagasi, enne kui tulin kirikusse. (N28-11, intervjuu 24.01.2017)

Pikaajalistele intellektuaalsetele otsingutele aitasid kaasa isiklikud või perekondlikud raskused:

Meie kodus olid pidevalt tülid ja kaklused. Ma ei suutnud seda enam taluda ja otsustasin midagi teha. Sain teada, et kui palvetan reedel kaks tuhat korda ayat al-Kursi palvet, siis see aitab. Pesin end reedel rituaalselt ja sulgusin söömata ja joomata palvetamiseks oma tupp. Õhtul tõusis hullem tüli kui kunagi varem. Arvasin, et viga on minu nõrgas araabia keeles. Läksin Haci Veli Bayrami hauale, et keegi mulle seal araabia keelt õpetaks ja proovisin veel kord palvetada, kuid ka seekord ei olnud sellest kasu. Olin meeletu ja palvetasin lihtsalt, et Jumal mulle end ilmutaks nii nagu ta on. See palve muutis mu elu. Ma usun, et Jumal tunneb meid emaihust alates. (N51-9, intervjuu 27.01.2017)

Mu mees pidi minema armeeteenistusse ja mina jäin 3aastase lapsega koju. Oli väga raske aeg ja tundsin end üksikuna. Lugesin üht Balkanimaadega seotud romaani, kus oli kirjutatud, et hüüa Jeesuse poole ja ta aitab sind. Alguses tundus see mõttetu, aga siis mõtlesin, et äkki ma tõesti vajan Jumalat, vaatamata sellele, et olen ateist. Jeesus on ju selline prohvet, keda võiks teistele eelistada, ja vahest ta aitabki? Hakkasin temaga rääkima, sellest sai nagu mingi salajane vormel ning tundus, et elu läheb justkui paremuse poole. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Üleloomulike visioonide ja tähenduslike unenägude nägemine mängis osade informantide juures nii otsingu- kui ka pühendumise faasis suurt rolli.

Kõik hakkas taas halvemuse poole minema ja ma mäletan, et ühel õhtul hüüdsin Jeesuse poole ja ütlesin, et miks sa ei tule, kui ma sind nii väga vajan? Järgneval ööl nägin unes noort meest, kes mind enda juurde kutsus. Ma teadsin, et see oli Jeesus, aga kuidas saan mina tema juurde minna? Ma ei tundnud kedagi, ei olnud uut testamenti lugenud. Kõik, mis ma Jeesusest teadsin, oli muinaslugude tasemel. Tööle minnes helistasin paljudesse kirikutesse, kus uuriti, et mis ma tahan, aga keegi ei olnud valmis minuga kohtumiseks. Lõpuks sain rääkida ühe katoliku preestriga, padre Juyo, kes ütles, et ma võin tulla. Läksingi järgmisel päeval ja

küisisin Jeesuse kohta. Ta ütles, et seda ei saa ühe päevaga ära seletada, pead igal nädalal tulema. Oli ikka valevorst! (M43-12, intervjuu 24.01.2017)

Olin umbes seitsme-kaheksa aastane kui ma temaga esimest korda kohtusin. Olin just õppinud pähe islami usutunnistuse ja selle ette kandnud. Kui silmad sulgesin, siis ilmus mu ette üks nägu, üks mees, ja me vaatasime teineteist tükk aega. Ma kartsin hirmsasti, sest Jumalal ei saa ju kuju olla? Aastad möödusid kuni nägin und enda ristimisest. Ärkasin väga tugevate tunnetega ja mõtlesin, et pean Jeesuse kohta rohkem teada saama, ma pean vähemalt leidma mõne kristlase! Otsustasin kirikusse minna. Nägin seal pilti Jeesusest ja teadsin, et olen teda juba varem lapsepõlves näinud. Tahtsin kohe sealsamas kristlaseks saada. (N40-3, intervjuu 24.01.2017)

Oli juhtumeid, kus pettumus islamis põhjustas sisemise kriisi ja edasisi otsinguid eluolukordade lahendamiseks:

Hakkasin keskkooli ajal iseseisvalt islamit uurima. Kui oleme muslimid, siis peaksime ju mingite reeglite järgi elama. Otsin türgikeelse koraani, hakkasin seda lugema ja pettusin, sest olen veidi feministlik. Mõned asjad tegid mulle kohe haiget. Kuidas saab Jumal selliseid asju öelda? Eriti see naiste juuste katmise asi, tähendab, et ma teen pattu, kui ma juukseid ei kata? Miks see Jumalale ei meeldi, ma ei saa aru. Samuti ei saa naised üksi kohtus tunnistust anda. Täielik absurd. Muutusin islami suhtes leigeks. (N24-2, intervjuu 29.01.2017)

Läksin kutse peale kristlikku noortegruppi, kus mulle kingiti uus testament. Mina aga olin ju muslim, läksin ja otsin saksa keelse koraani ja kinkisin selle neile vastutasuks. Ühel päeval nad palusid, et ma räägiks neile Muhammadist. Mulle meeldis see väga, sest olin koolis tema kohta palju õppinud. Rääkisin neile tema ilmutustest ja sõdadest, mis ta islami heaks pidas ja kui hästi ta oskas mõõka kasutada. Siis nad rääkisid mulle, et Jeesus oli hoopis teistsugune, ta ei võtnud kunagi mõõka kätte ega sõdinud, vaid oli hoopis selle vastu. See pani mind mõtlema ja puudutas mind väga. Läksin koju ja hakkasin tõsiselt uut testamenti lugema, eriti esimest Johannese kirja, Jumala armastus puudutas mind väga. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Minu külas olid varemets kirikud, praegu on nende asemel aiad, ka siis olid juba. Kui ma nendes aedades jalutasin, siis tundsin erilist rahu. Nooruses see väga puudutas mind, just seal leidsin sisemise rahu. Veidi eemal oli klooster. Selle kloostri tõttu tundsingi sisemist rahu. 18-20aastasena käisin salaja kloostrivaremetes palvetamas. Seal oli midagi, mis mind tõmbas. Minu pereliikmed on muslimid ja nendega usust rääkides ei tundnud sellist rahu. Ka mošees käies ei leidnud ma seda. 1998. aastal kolisime Izmiri ja ma hakkasin siin kirikuid otsima. (M42-13, intervjuu 23.01.2017)

Enne Messiaga kohtumist olin täielikult uskmatu. Juba 14aastaselt astusin kommunistliku partei ühe kohaliku osakonna liikmeks. Islamisse ei uskunud eriti sellepärast, et nad rääkisid, et vaid muslimid saavad paradiisi. See on minu meelest ebaõiglane. Hakkasin teiste ärritamiseks risti kandma. Kui kolisin Izmiri ja käisin keskkoolis, siis tekkis minus mingi tühimik, mida ma ei osanud millegagi täita. Mõtlesin, et lähen kirikusse, see oli jõulude ajal, mõtlesin, et lähen räägin neile õigest teest. Kui kuulsin seal Jeesuse õpetusest ja algkoguduse elust, kus kõik jagasid omavahel kõike ja ei olnud rikkaid ega vaeseid, siis see oli väga üllatav, sest see oli alati olnud minu elu põhimõte. (M21-10, intervjuu 01.02.2017)

Uurisin varasemalt islami kohta, aga see tundus nii külm ja hirmutav. Ma ei tundnud kunagi, et ma oleks sellega päriselt kokku kuulunud. Selles ususüsteemis ei ole armastust, mis mind väga häiris. Kuna olin uudishimulik, siis hakkasin ka teisi uske ja kultuure uurima. Lugesin ja vaatasin telekast saateid erinevate rituaalide kohta. See tundus huvitav. Ühel päeval kutsuti mind tänaval kirikusse ja ma otsustasin minna. (N25-15, intervjuu 31.01.2017)

Huvi kristluse vastu tekitas kristlaste eristuv käitumine:

Õppisime koos kaksikvennaga turismindust ja elasime ühikas. Meie toas oli üks saksa poiss, kes oli kristlane. Saime väga headeks sõpradeks. See oli poiste kool, kus tehti vahel väga räigeid nalju, tihti ka teisi kiusates. Filip ei narrinud kunagi kedagi vastu ega norinud tüli. Kui olid sellised tülinorimised tema kallal, siis ta jäi alati rahulikuks ja tema nägu justkui säras. Küsisin, et kuidas ta saab nii

rahulik olla. Ta vastas, et Jeesus tahab, et ta selline oleks. Ütlesin, et ka mina tahan Jeesust tundma õppida. Ta kinkis mulle uue testamendi ja me hakkasime koos lugema. (M26-6, intervjuu 23.01.2017)

Mu mees oli meremees ja ühel reisil kinkis keegi talle uue testamendi. Maale tulles läks ta kohe ka vendadega koos palvetundi. Mina ei olnud sugugi selle vastu. Miks? Sest enne usklikuks hakkamist ta jõi palju, hulkus ringi ja peksis mind. Peale usklikuks hakkamist ta muutus, oli minu vastu hea. Ma küsisin, mis sinuga juhtus? Ta ütles, et ta usub Jeesusesse ja palvetab. Ka mina hakkasin koosolekutel käima. (N68-5, intervjuu 26.01.2017)

3.4 Intervjuud. Vastasmõjust pühendumiseni

Selles alapeatükis toon välja erinevad konversioonini viinud põhjused nii nagu informandid neid esitasid. Alustan kolmest ühe pere liikmest, kes üksteist mõjutades lõpliku otsuse langetasid. Kui esimene neist jõudis pöördumiseni intellektuaalselt kaalutledes, siis teised olid mõjutatud müstilistest kogemustest.

Palvetasin Issanda poole, et ta mulle end ilmutaks, nii nagu tema on. Sattusin raamatulaadale, kus mulle kingiti uus testament ja kutsuti kirikusse. Läksingi vaatama. Alguses tundus kõik väga imelik, see, kuidas kristlased palvetasid ja laulsid pillide saatel. Naised ja mehed istusid kõrvuti. Isa, poeg ja püha vaim? Mis see veel tähendab? Mis poeg? Väga imelik tundus see kõik. Aga ma jätkasin käimist ja kahe kuu möödudes olid mu kahtlused hajunud. Kodused tülid lõppesid. Mina muutusin ajapikku nii, et mu peregi seda märkas. Ma olin varem enesetappu üritanud, depressiooni asemele tuli rõõm. Ka mu õde tuli minuga koos kirikusse. (N51-9, 27.01.2017)

Õde kutsus mind kirikusse, kus kõik tundus nii veider. Nad mängivad seal pille, laulavad ülistuslaule ja jutlustavad. Mõtlesin, et nad on kindlasti välismaalased. Ütlesin ka õele, et see kõik on väga veider minu jaoks. Ta käis mulle peale, et ma jätkaksin käimist. Mina uskusin tol ajal hoopis muid asju, mu kodu oli täis igasugu amulette, riputasin kaitseks toanurka jahvatatud nisutangu. Mul ei olnud

erilist usku kiriku suhtes. Aga siis nägin und sellest, kuidas olime kogu perega koos rõdul ja kõik taevatähed järjest maa peale langesid. See oli hirmus ja ma hüüdsin Jeesust appi. Peale unenägu kukkus hoburaud iseenesest seina pealt maha. Võtsin seda kui märki ja tegin oma kodu igasugustest amulettidest tühjaks. Peale tõeliselt uskuma hakkamist täitis mind eriline rahu, ma olin väga õnnelik. (N55-8, intervjuu 27.01.2017)

Olin astmaatik, kes ei saanud kahte trepiastet korraga astuda. Mu tütar kutsus koju pastori, et see mu pärast palvetaks. Ma ei tahtnud. See käis mitu korda. Mõtlesin, et äkki tal on tõsi taga. Kui ta palvetas, siis nägin, kuidas siit minu vasaku käe alt tõusis musta suitsu, sellist, mis tekib siis, kui autokumme põletatakse. Oh, Jumal, peale seda käin ilusate ilmadega väljas, enne ei olnud see võimalik! Mu sees on eriline rahu! Varem norisin pidevalt naisega tüli, lõin teda, kogu aeg oli nääklemist. Peale pöördumist muutus mu iseloom puhtaks, olen kõigiga sõbralik. Enne uskusin Alisse, seal on ka kaksteist järgijat nagu Jeesusel. Vaid üks erand on, need seal on emast-isast sündinud, Jeesus on aga Jumala poeg. Sain sellest aru! (M79-1, 27.01.2017)

Järgnevad kahe isata kasvanud venna lood. Nende pöördumises mängis suurt rolli Jumala kui isa armastuse kogemus. Mõlema puhul mängis olulist osa ka koguduseliikmete sõbralik vastuvõtt ja avatud suhtumine.

Hakkasime koos koolivennaga uut testamenti lugema. Mind tõmbas eelkõige mõte isa tingimusteta armastusest. Ma olin kogu elu isa armastusest puudust tundnud. Ja ka see, et keera teine põsk ette, oli ilus mõte. Ja kui ma veel nägin, et see minu koolivenna puhul päriselus toimib, siis see puudutas mind väga. Teistes usuraamatutes on pigem see mõte, et hammas hamba vastu, aga uues testamendis on vastupidi. Koolivend aitas mul usklikuks saada, kahjuks kolisid nad siit ära ja ma ei ole teda peale seda näinud. (M26-6, intervjuu 23.01.2017)

16aastaselt kingiti mulle uus testament. Ma lugesin seda ja isegi palvetasin palve, mis seal kirjas oli, aga sinnapaika see jäi. Aastaid hiljem tulin vennaga Buca kirikusse, kus osalesin tagumises pingis mõnda aega, vaatasin, mis toimub. Mu vend oli siis juba usklikuks hakanud. Mind tõmbas mõte tingimusteta isa

armastusest ja see, et võin olla isa poeg. Kuna kasvasin ilma isata, siis oli see sõna mulle võõras. Mul ei olnud seda kellelegi öelda. Mind tõmbas ka kristluses peituv Jumala arm. Inimeste armastusel on piirid, aga Jumala armastus on piiritu. Mõne aja möödudes hakkasin kitarri õppima ja kirikus kaasa mängima. Lugeses uut testamenti tekkis mul igasugu küsimusi, aga leidsin neile ka vastused. Üsna ruttu jõudsin selgusele ja tunnistasin usku. (M26-7, intervjuu 23.01.2017)

Enamus informantidest märkis pöördumise üheks põhjuseks Jumala tingimusteta armastuse ja armu. Kuulumise ja aksepteerimise vajalikkus oli paljude jaoks tähtis mõjutaja.

Minu kõige suurem igatsus oli kuuluda kuhugi. Kui ma esimest korda kirikusse läksin, siis tundsin seda nii selgesti. Jumala käsi on sünnist saati olnud minu peal, ma mõistsin, et minu koht on seal. (N40-3, intervjuu 24.01.2017)

Kui mind ülestõusmispühade ajal kirikusse kutsuti, siis otsustasin minna. Seal näidati filmi ja räägiti. Selgus, et seal toimub ka Alfa kursus ja läksin ka sinna osalema. Aja jooksul mu arusaamine kasvas ja tundsin südames nagu mingit soojust. Ühel hetkel tundsin, et olen valmis. Kui mind ei oleks kutsutud, oleksin ise kirikusse läinud. Kõige rohkem puudutas mind Jumala armastus ja arm, ja see vabadas. (N25-15, intervjuu 31.01.2017)

Sõitsin autoga pidevalt kirikust mööda töö juurde ja see jäi mulle silma. Ütlesin ühel päeval emale, et tahaksin kirikusse sisse vaadata. Ema ütles, et mine vaata, seal on kindlasti head inimesed. Ka ta ise oli kunagi nooruses kirikus käinud. Mind võetigi hästi vastu ja kutsuti pühapäevasele teenistusele. Pühapäev on mu ainuke vaba päev nädalas ja tavaliselt magasin siis kaua ja sain sõpradega kokku. Ema ajas mind aga üles ja nii jõudsin teenistusele. Alguses tundus kõik veidi võõras ja ma isegi kartsin, et teen midagi valesti. Näis, nagu ma oleksin kuhugi vennaskonda sattunud. Türgikeelsed laulud ja palved üllatasid mind. Inimesed olid aga väga sõbralikud ja ma hakkasin iga päev peale tööd kirikus suhtlema käima. Hakkasin ka uut testamenti lugema. Varem olin lugenud vaid koraani. Ma nägin esimest korda, et Jumal on armastus. Seda ma just vajasingi! Mõne nädala möödudes sain kristlaseks ja olen väga õnnelik. (M22-14, intervjuu 01.02.2017)

Ühel päeval möödusin kirikust ja mõtlesin, et astuks sisse. Ma teadsin, et see seal on, aga nüüd tahtsin millegipärast siseneda. Läksime koos sõbraga ja meid võeti hästi vastu. Vastati küsimustele ja kutsuti pühapäevasele teenistusele. Pühapäevasel teenistusel täitusid mu silmad kohe pisaratega. Ma ei ole mingi nutja tüüp, aga seal nutsin terve teenistuse aja! Ma olin ka varem välismaal ja Istanbulis kirikus käinud, aga sellist asja pole juhtunud. Kui ma nägin nende inimeste siirust ja armastust ja kuulsin, et me oleme Jumala lapsed, siis see lihtsalt nii puudutas mind! Ma arvan, et sel samal hetkel saigi minust usklik. Ma ei ole islamis sellist ühtsust näinud, et kõik oleks nagu üks perekond. (N28-11, intervjuu 24.01.2017)

Hakkasin koosolekutel käima. Meid võeti lastega auto peale ja pärast toodi koju tagasi. Väga meeldis see, kuidas mulle tähelepanu pöörati, lastega räägiti ilusti. Olime kõik kenasti perega koos. Mees ei käinud mulle usu suhtes peale, vaid luges mulle ette ja selgitas. Kord istusime jälle naistega koos, jõime teed ja nad küsisid, et kas ma usun Jeesusesse. Ma ütlesin, et usun ja nad juhatasid mind meelearanduspalvesse. Mu mees ei teadnud sellest midagi, see oli talle rõõmus uudis, kui ta reisilt koju jõudis. (N68-5, 26.01.2017)

Endised ateistid, kes tunnistasid end ka kommunistideks, märkisid kõik üsna sarnaselt, et neid paelus mõte inimestevahelisest võrdsusest. Kui nad tuttava printsiibi uuest testamendist avastasid, siis see mõjutas neid kristluse kasuks otsustama.

Minu uskuma hakkamisel on suur roll kommunistlikul parteil, kus õpetati võrdsust ja jagamist. Kui avastasin sarnase põhimõtte uuest testamendist, siis imestasin väga! Mõtlesin, et see ei ole võimalik, me ei ole sellisest Jumalast kuulnud! Tahtsin teada, kas see päriselt ka toimib ja küsisin alguses palju küsimusi. Siis nägin unenäo sellest, kuidas kaks meest mind mere äärde viisid ja seal vee alla kastsid. Rääkisin sellest unenäost kirikus ja nad ütlesid, et Jumal kutsub mind. Ma olin väga liigutatud, Issand tahab, et ma läheksin tema juurde! Ma mõtlesin, et pean nüüd ära otsustama. (M21-10, 01.02.2017)

Mind oli kristluse juures alati see paelunud, et naised ja mehed palvetavad koos ja kõike jagatakse omavahel. Minu meelest oli Jeesus esimene sotsialist! See mõte tõmbas mind kohe alguses, kahjuks ei saa kõik sellest aru. Esimest korda siia kirikusse tulles nägin seinal kirja, mis ütles, et Jumal on armastus. Jah, need inimesed mõtlevad nii nagu mina! Ka Kreekas kirikuid külastades kohtasin sama mõtet. Kui keegi on meid loonud, siis ta pidi seda tegema armastuses! Seda kirja lugedes tundsin, et see on minu koht. Ma pean siin olema. Mõitlesin, et pean rohkem teada saama, mitte pinnapealselt, vaid korralikult lugema ja õppima. Hakkasin ristimise tundides käima, minust sai kristlane. (N53-16, intervjuu 23.01.2017)

Unenäod ja muud müstilised kogemused on sageli konverteerumisele kaasaaitajaks.

Minust oli saanud pikapeale ateist, aga mingi asi ajendas mind otsima. Lõpuks hakkasin internetis uut testamenti lugema. Proovisin ka palvetada ja olin väga üllatunud kui palved täitusid. Kas tõesti Jumal vastab palvetele? Kas see on siis õige usk? Ma teadsin, et Izmiris on kirik, aga ma ei tahtnud sinna minna, ma ei olnud kindel. Siis nägin unes puudesalus olevat kirikut ja seda, kuidas kaks tuvi mind kätest kinni hoides selle aeda kandsid. Kõik tundus nagu päriselt. Otsisin internetist kirikute aadresse ja leidsin selle siin. Kõik on nii nagu unenäos! Ma olin nagu koju jõudnud, kõik oli juba tuttav. Alguses küsisin palju küsimusi, osalesin teenistustel ja üsna varsti tegin otsuse. Mind kõnetas eelkõige Jumala armastus, see et ta teab, et ma olen patune ja ikkagi armastab. Ja andestus. (N24-2, intervjuu 29.01.2017)

Vestlused padre Juyoga olid väga huvitavad, aga oli palju asju, millest ma ei suutnud aru saada. Miks peaks Jumal isiklikult mind armastama? Tal on minu jaoks plaan? Kuidas seda mõista? Kuidas saab Jumal inimeste eest surra? Ühel päeval tõusis mu 3aastasel pojalt selline palavik, et ta hakkas sonima. Ma kartsin kohutavalt, meil ei olnud ravikindlustust. Poeg ütles, et näeb valguse sees inimesi ja need kutsuvad teda kaasa. Ütlesin, et ta ometi ei läheks. Läksin kööki kompressi vahetama ja hüüdsin Jeesuse poole ja ütlesin, et kui sa olemas oled, siis on mul sind praegu vaja, mitte homme. Ma olin juba ühe lapse kaotanud ja rohkem ei

olnud selleks jõudu. Kui tupp tagasi tulid, oli palavik kadunud! Küsisin pojalt, et kas need inimesed on ikka veel valguse sees. Ta vastas, et ei ole, sest tuli sinu sõber ja ajas nad ära. - Kes? - See, kes sind väga armastab ja ei jäta kunagi maha. - Milline ta oli? Siis ta sirutas oma käed ja ütles, et see keda löödi. Nüüd mõistsin, et Jumal tõesti näeb mind ja hoolib minust. Minust sai usklik. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Peale Izmiri kolimist leidsin ühe katoliku kiriku, kus hakkasin käima. Ma otsisin seda rahutunnet, mis mind valdas külas kirikuvaremetes, aga ei leidnud seda kuidagi. Ma ei saanud aru, kuhu see kadus või kust seda leida. Ühel missal andis preester kõikidele kätte küünlad ja ütles, et me neid püstitasime hoiaksime. Ma nägin oma silmaga, kuidas kõikide küünlad süttisid, kui preester oma küünalt läitis. Ka minu küünal süttis iseenesest. Kuidas see võimalik on? Mul hakkasid käed värisema. Jumal näitas mulle ennast minu uskmatuses. Isegi paljud usklikud ei usu mind, kui ma seda neile räägin. (M42-13, intervjuu 23.01.2017)

Loetelust ei puudu ka klassikaline pöördumislugu koos patutunnetuse ja andekssaamise rõõmuga.

Lugedes Johannese evangeeliumist abielurikkumiselt tabatud naise lugu muutus mu elu. Lugedes ootasin põnevusega loo lõppu, arvates, et Jeesus annab käsu kividega loopimiseks, nagu seadus ette näeb. Jeesus aga ütles, et esimese kivi visaku see, kes on patuta! Mu südames muutus midagi sel hetkel. Ma olin siinamaani olnud nende seas, kes tahtsid kive loopida. Jeesuse sõnad puudutasid mind väga sügavalt! Tundsin, et ka mina olen patune ja vajan andestust. Langesin põlvili ja palvetasin Jeesuse poole, et ta mu patud andestaks. Nagu raske koorem oleks mu õlgadelt võetud! Mind täitis eriline rahu ja ma olin väga õnnelik! (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

3.5 Intervjuud. Reaktsioonid konversioonile ja kristlaseks olemisele

Enamus informantidest koges peale pöördumist suuremal või vähemal määral pere,- naabus- ja ühiskondlikul tasandil usust tulenevat tagakiusu. Kõige otsesemalt on kogetud tagakiusu oma perekonna poolt, kes on omakorda naabruskonna surve all:

2-3 aasta jooksul peale pöördumist oli väga raske. Isa ütles minust lahti. Ütles, et ära koju tule, see ei ole enam sinu kodu. Ütles, et minul ei ole sinusugust poega, sul pole siia enam asja. Kas sa ei ole siis muslim, mis kristlus? Minu isa ise ei täitnud islami kombeid, aga oma isale ei saa ju seda öelda. Ema ja õed vihastasid mu peale. Kõige rohkem kartsid nad teiste arvamust, et mida nüüd naabrid ütlevad. Et meie poeg on kristlaseks hakanud? Kuidas me nüüd inimestele silma vaatame? Türgis on naabruskonna surve väga tugev, eriti nende suhtes, kes on ise usku vahetanud. (M42-13, intervjuu 23.01.2017)

Kui sain 18aastaseks, võtsin koraani ja uue testamendi kätte ja läksin isa juurde. Ütlesin, et usun uude testamenti. Isa kargas toolilt püsti, hakkas mu peale vihaselt karjuma ja otsis midagi, millega mind lüüa. Tormas kööki ja haaras kapist noa. Ema tuli vahele ja ütles, et ma minema jookseks. Isa ütles minust kui pojast lahti ja ei rääkinud minuga viis aastat. Peale seda, kui ma abiellusin, hakkasid suhted vähehaaval taastuma. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Viis aastat pärast pöördumist rääkisin sellest oma perele. Mu vanem õde ähvardas mind noaga ja ajas mind sellega taga, lubas ära tappa. Ema keelas mul majast väljas käia, olin nagu vang. Otsustasin kodust abielu kaudu põgeneda. See tegi asja veel hullemaks, sest mind peeti mehe järgi automaatselt muslimiks. Lahutasin pooleteist kuu möödudes ja pöördusin tagasi oma vangipõlve. Lõpuks otsustasin kodust lahkuda ja läksin elama ühe sõbranna juurde. Paljud sõbrad jätsid mu maha. Pere on nüüdseks olukorraga leppinud, nad teavad, et ma oma meelt ei muuda. (N40-3, intervjuu 24.01.2017)

Pidasin oma vanemaid avatud ja haritud inimesteks. Kui nad said teada, et olen kristlaseks saanud, siis nägin neid hoopis uuest küljest. Ütlesin neile, et valisin kristluse, kuna ei leidnud koraanist sellist rahu, mida sealt leidsin. Nad hakkasid

karjuma ja muretsema, et mida inimesed nüüd ütlevad. Meie tütrest sai kristlane! Võimatu! Nad ei taha minu usumuutusest midagi teada, aga nad ei saa ka midagi teha, sest olen piisavalt vana ja majanduslikult sõltumatu. Vahel norivad ka sõbrad tüli, küsides näiteks, et noh, kuidas missal läks. Ma ei tee sellest välja, sest tean, et nad on oma arusaamades kinni. Kuigi nemad minu valikut ei austa, mina austan neid, sest nii on õige, ka pühakiri õpetab seda. (N28-11, intervjuu 2017)

Esielgu oli väga raske. Rääkisin emale ja õele ja meil olid suured tülid. Isale ei ole siamaani rääkinud, sest ta on väga äkiline inimene. Nad arvavad, et ma lähen pörgusse ja et minu pärast peavad ka nemad pörgusse minema. Nad usuvad, et Jumal küsib nende käest aru selle kohta, et miks nad mulle islami kohta korralikult ei õpetanud ja süüdistab neid selles. Ka mina arvasin varem kristluse kohta valesti ja seetõttu ma mõistan neid ja olen rahulik. Praeguseks on nad maha rahunenud, aga selleks läks kolm aastat. Isale ei julge ma siiani rääkida. (N24-2, intervjuu 29.01.2017)

Alguses oli pere, eriti isa reaktsioon, mu usumuutusele väga tugev. Uut testamenti ei lubatud lugeda, see visati minema. Ma suhtusin sellesse rahulikult, sest nemad on niimoodi üles kasvanud, sellise mõtteviisiga. Ma uskusin, et ka nende silmad lähevad ühel päeval lahti. Ajapikku nad rahunesidki ja nähes muutusi minu elus, on ka nemad uskuma hakanud. (N51-9, intervjuu 27.01.2017)

Mu pere on islami suhtes fanaatiline. Kui ma neile oma usumuutusest rääkisin, siis tõusid väga suured tülid. Isa arvab tõsimeeli, et usutaganejad võiks ära tappa. Ta on selline, et võib tulla kirikusse ja seal kõik läbi sõimata. Kuna olin alaealine, siis keelas ta mul kirikus käimise, uus testament lendas prügikasti. Loobusin nendega usuteemadel rääkimast, aga oma usust mitte. See on minu isiklik südamel asi. (N25-15, intervjuu 31.01.2017)

Mu ema sündis ja kasvas Jugoslaavias ja oli vaadetelt kommunist. Ma arvasin, et kuna ema on feminismi kalduv, et siis ta mõistab minu otsust. Isa kartsin rohkem, sest tema isa oli imaam. Tegelikkus oli vastupidine – ema oli väga vihane ja kartis naabruskonna survet, isa kaitses mind ja ei lubanud emal survestada. Ema ahastas, et ta jättis Makedoonias kõik maha ja tuli Türgi selleks, et tema lastest

ometi kristlasi ei saaks. Aga kui Jeesus mind just siin leidis, siis mida ta sai teha? (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Türgi on võrreldes teiste islamimaadega ikkagi leebem. Teistes maades valitseb šariaat ja surmanuhtlus, Türgi on ses suhtes sekulaarne. Seetõttu on Türgis, mis puudutab riiki, kristlaseks olemine kerge, aga perekonna poole pealt raske. Perekonnad on islami taustaga ja eriti sunniidid, nad võivad oma lastest lahti öelda, ära tappa ja isegi mitte matustele minna. Rõhutan, et see puudutab eriti sunniite. Aleviidid on teistmoodi, nendega tavaliselt selliseid jamasid ei ole. Rõhutan veelkord, et mis puudutab riiki, siis on kristlaseks olemine kerge, aga sunniitlikes peredes väga raske. (M21-10, intervjuu 01.02.2017)

Naabruskonna poolt kogetud surve:

Kui mu mees suri, siis tahtsid naabrid tulla meile koraani lugema. Me ei lasknud neid sisse, ütlesime, et ei taha koraani lugemist. Mu ema oli ahastuses, ütles, et mis meist nüüd arvatakse? Ta palus, et ma ei läheks enam kirikusse, sest kõik näitavad muidu näpuga. Ma ütlesin, et kõik teavad, et me oleme kristlased, kui keegi tahab midagi öelda, öelgu otse mulle, mitte sulle. Mina kirikus käimist ei jäta, ma ei karda kedagi. Peale seda ema enam mulle midagi ei öelnud. (N68-5, intervjuu)

Türgis on väga tugev naabruskonna surve. Üks perekond käib kaugemast linnaosast siia kirikusse. Panevad end pühapäeva hommikuti ilusti riidesse ja tulevad kirikusse. Naabrid kohe uurima, et kuhu te sellisel ajal lähete? Kui said teada, et lähed kirikusse, siis peale seda ei ütle enam teregi. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Kui naabrid külas käivad, siis nad ikka küsivad, et miks mul on Jeesuse pilt seina peal? Ütlevad, et see on uskmatute prohvet. Mina jälle vastu, et ei ole, see on Jumala Poeg hoopis. Kas Jumal ei või teha nii, nagu tema tahab? (N55-8, intervjuu 27.01.2017)

Ametiasutustes kogetud tagakius:

Mu mees tegeles evangeliseerimisega, jagas uusi testamente erinevate linnade tänavatel. Ükskord naabrid kaebasid politseisse ja talle tuldi järele. Hoiti kolm päeva kinni, peksti ja piinati, ta oli üleni lilla. Teine kord, kui kinni võeti, peksti veel hullemini, kõht oli pahupidi. Talle määrati suur trahv, mille maksmiseks kõik koos raha kogusime. Aga meie ei kartnud! Tulgu see, mis Issand tulla laseb! Peale seda sai mu mehest Istanbulis pastor. (N68-5, intervjuu 2017)

Sõbrannal avastati mingi hetk tuberkuloos ja ma viisin ta haiglasse. Kui saadi teada, et oleme kristlased, siis nähvati, et mida me muslimite haiglast otsime. Me ei pööranud sellele tähelepanu ja aitasime abivajajaid. Seejärel imestati, et kuidas kristlased saavad nii head inimesed olla. (N40-3, intervjuu 24.01.2017)

Kristlastel ei ole võimalik leida tööd armees või politseis, nad ei saa olla strateegilistes riigiametites. Kristlane võib saada tööd advokaadina, aga mitte kunagi kohtunikuna. Nad võivad töötada kõikjal, välja arvatud riigiametid. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Umbes kolm aastat tagasi jäi poeg haigeks ja viisin ta kiirabisse. Vaatasin, et hiljem tulnud viiakse varem vastuvõtule. See oli väga ebameeldiv! Kui ID-kaardil on kirjas kristlane, siis võivad mõned halvasti suhtuda. Tegelikult on see seadusevastane, aga inimestel on tugevad eelarvamused. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Kiriku vastu suunatud tagakius:

Oleme näinud erinevaid reaktsioone. Kiriku ees on korraldatud protestiaktsioone. 2006. aastal oli see vist, siis kui Bush Iraaki läks, siis kristlastes nähti tema käsilasi. Kirikut loobiti kivide ja süütepudelitega, protesteeriti kiriku ees. Televisioonis olid kristlusevastased kampaaniad. 2007. aastal taheti mind tappa. Politsei vahistas kuus inimest. Peale seda sain ajalehest teada, et veel keegi tahtis mind pussitada. Ta oli tulnud pühapäeval siia, aga kuna meil on väravas valve, siis ta ei saanud sisse. Läks katoliku kirikusse ja pussitas sealset preestrit. Peale seda läks mošeesse palvetama ja rääkis oma teo ära. Imaam kutsus politsei ja ta vahistati. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Kuus kuud tagasi teatas ISIS, et hakkab Türgi kirikuid ründama. Riik reageeris sellele koheselt ja organiseeris kõikidele kirikutele ja sünagoogidele koosolekute ajaks politseivalve. Ka varem on olnud selliseid perioode, kus riik on valve korraldanud, nii 2007-2010, kui olid segasemad ajad, peale seda läks veidi rahulikumaks. Mul on kuus aastat olnud riigi poolt tasuta isiklik turvamees. Kui helistan, ilmub ta kohe kohale. Kahe aasta jooksul ei ole ma selleks vajadust tundnud, aga see võimalus on olemas. Üldiselt ei ole mul naabritega probleeme, aga näiteks türki rahvuslased on väga meie vastu meelestatud, liberaalsete muslimitega ei ole probleemi. Igaüks otsustagu ise oma usu üle, me oleme kõik põhiseaduse kaitse all, nii ateistid, muslimid, kristlased kui ka juudid. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Uue kirikuhoone ehitus ja avamine on väga raske. Aga 2006. aastal³¹ vastuvõetud vabaiühenduste seadus lubab ka meil legaalselt tegutseda. Enne seda olime meie, protestandid, illegaalsed. Ükski seadus ei määratlenud meie tegevust. (M50-4, intervjuu 31.01.2017)

Ma olen mõlemad oma lapsed Jumala ette tõstnud. Seepärast tol päeval Malatyas nõnda läkski, et minu laps oli ukse taga, sisse ei jõudnud, sama ajal, kui teised üleval korrusel tapeti³². (N55-8, intervjuu 27.01.2017)

Koolides kogetud tagakius:

Tütar võttis ülikooli uue testamendi kaasa ja luges seda seal. Ta elas ühikas. Kaaslased võtsid tema uue testamendi ja viisid selle direktori kätte. Tütar kutsuti jutule ja ta tunnistas julgelt, et see on tema raamat ja et ta usub sellesse. Direktor oli mõistlik inimene ja ei karistanud teda, vaid ütles, et võib uskuda. Need olid keerulised ajad, koolid olid revolutsionääre ja töölisi täis. (N68-5, intervjuu 26.01.2017)

Koolis taheti meid Filipiga eraldi tubadesse elama panna ühikas. Direktor ütles, et ta teeb minust muidu kristlase. Ma ei tahtnud, et meid eraldi pannakse ja

³¹ Uus vabaiühenduste seadus võeti vastu tegelikult 2004. aastal

³² 18.04.2007 toimus Malatyas, Zirve kristlikus kirjastuses kolmikmõrv.

rääkisin emale. Ema ajas selle asja direktoriga joonde. (M26-6, intervjuu 23.01.2017)

Mu pojal olid alg- ja põhikoolis rasked ajad. Õpetajad küsisid pidevalt, et kas sa oled siis kristlane? Uus testament on ju muudetud! Poeg tuli tihti koolist nuttes koju. Usuõpetuse tundidega oli kõige suurem mure. Uurisime põhjalikult oma õigusi ja saime teada, et usuõpetuse tunnid ei pea olema kohustuslikud. Kui ID-kaardil on usutunnistusena kirjas kristlus, siis on võimalik kirjutada kooli avaldus ja ei pea nendes tundides käima. Lapsed ei kiusanud, aga just õpetajad. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Töökohtades kogetud tagakius:

Mu poeg töötas ajalehes. Ilmselt lasid nad ta usu pärast lahti, tal on ju ID-kaardil usk kirjas. Lasid lahti mu poja. (N68-5, intervjuu 26.01.2017)

Koolis ei kohanud ma erilist tagakiusu, aga hiljem töökohal küll. Töötasin haiglas kindla koha peal, enne kui kuuldi, et olen kristlane. Seejärel hakati mind kaugematesse osakondadesse saatma ja anti ülesandeid, mis ei olnud minu tööga seotud. Isegi riigiasutustes on paastumine ja palvetamine muutunud justkui kohustuslikuks. Kui seda ei tee, jääd kohe silma. Nii mind siis jooksutati, kuni otsustasin ise ära minna. (M26-7, 23.01.2017)

Kui ma töötasin ühe suure tehase kontoris, siis seal olid mõned, kes ei joonud minu poolt valmistatud teed ja kohvi, kuna need olid nende meelest roojased. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Vastassugupoolelt kogetud tagakius:

Mehed hakkasid mind teisiti vaatama, kui said teda, et ma kristlane olen. Nad ei suhtunud minusse enam austusega, vaid nägid minus nagu mingit objekti. (N40-3, intervjuu)

Erinevad hirmud religioonist tuleneva tagakiusu ees:

Koolis ja ülikoolis teadsid kõik, et ma olen kristlane ja sellest ei olnud erilist probleemi. Praegu töötan riigikoolis õpetajana ja seal ei taha ma küll, et keegi

teada saaks, sest siis on vallandamine kindel. Nad ei taha kooli kristlasest õpetajat. See on kindlamast kindel, nad arvaksid, et ma tahan lastest kristlased teha. (N24-2, intervjuu 29.01.2017)

Vanasti oli Izmir teistsugune, siis ei olnud mingeid reaktsioone oodata. Aga nüüd on kõik muutunud, siin on palju sisserännanuid. On idast tulnuid, araablasi ja kurde, ja süürlasi on palju näiteks. Kui sellise bossi juurde tööle satud, siis on kindlasti survet oodata, kui on sellised radikaalsed muslimid. Kahjuks on paljud tulnud väljastpoolt Izmiri. Aga mina ei kavatsen oma usku varjata, lasin ka ID-kaardil end kristlaseks märkida, muutsin selle ära. (M26-6, intervjuu 23.01.2017)

ID kaardile jätsin usu kirjutamata, see koht on tühi, seetõttu olen ka rahulik. Tegelikult sõltub kõik komandörist, aga iial ei tea. Kui oleksin kirjutanud, et olen kristlane, siis ma ei oleks kindlasti saanud nädalavahetustel vabu päevi, et kirikusse minna, vaid sobimatutel aegadel. Loen salaja piiblit nutitelefonist, sest armees ei tohi mingeid usuga seotud asju omada. (M26-7, intervjuu 23.01.2017)

Töö juures ei räägi ma usu kohta midagi. Seal on väga konservatiivne rahvas. Ma ei taha, et nad teada saaks, nad laseksid mu kohe lahti. Jah, ma kaotaksin usu tõttu oma töökoha. (N25-15, intervjuu 31.01.2017)

Ainult kaks informanti ütlesid, et nad ei ole erilist tagakiusu kogenud. Enamus informante arvasid, et Izmiris on kristlastel üldiselt rahulik ja turvaline elada, aga teistes linnades või ida pool oleks see paljude meelest hoopis teisiti:

Ma ei ole isiklikult erilist tagakiusu kogenud ei pere ega mehe poolt. Ma ei ole oma usku ka kunagi kellegi eest varjanud. Vahel kuulen enda kohta öeldavat räpane kristlane, aga see ei häiri mind, sest olen suutnud nende inimestega hiljem alati sõbralikult suhelda. Izmir on avatud ja salliv linn, aga kui me elaksime ida pool või mõnes muus linnas, islamiäärmuslikus kohas, mäletate ju mis Malatyas juhtus? Selliseid paiku on Türgis palju. Ma arvan, et tulevikus näeme ka meie rohkem tagakiusu. (N53-16, intervjuu 23.01.2017)

Vahel kannan avalikult risti ja siis märkan, kuidas eriti mehed viltu vaatavad. Aga üldiselt on Izmir avatud linn, siinsed inimesed on sallivamad kui pealinnas.

Mingis muus linnas ma risti ei kannaks, aga siin ei ole selliseid probleeme. (N24-2, intervjuu 29.01.2017)

Ma õppisin kunstikoolis, seal oli igas mõttes rahulik, mingit tagakiusu ei olnud. Aga see pane kindlasti kirja, et Izmir on selles suhtes erandlik koht, siin ei ole erilist kriitikat teiste suhtes. Kui elaksime kuskil ida pool, Musta mere ääres või Anatoolias, siis oleks teine asi. Izmir on üks Euroopasse, see on teistmoodi linn. (M21-10, intervjuu 01.02.2017)

Izmiri inimesed on sallivad, vabamad oma arvamustes, mere inimesed. Mujal on surve palju suurem. Kõik siin on göçmenid ja meie esivanemad olid tegelikult kristlased! Võib-olla ma pöördusin hoopis oma endise usu juurde tagasi? Kristlus sai alguse Hatay´st, kas pole nii, Türgi on kirikuid täis, igas linnas on neid. (N28-11, intervjuu 24.01.2017)

Ma olen ses suhtes kõige õnnelikum inimene, et elan Izmiris, sest see linn on avatum, inimeste haridustase on kõrgem, paljud on käinud välismaal ja suhelnud kristlastega. Aga kui vaatame vähema haridustasemega paiku, siis seal on kristlane väga raske olla, fanatism kasvab päev-päevalt ja inimestel puudub sallivus erinevalt mõtleivate suhtes. (N43-12, intervjuu 24.01.2017)

Kuna elame suures linnas, siis on sõprade surve pigem selline pinnapealne. Nad teevad mu kulul nalja, et ma justkui käiks kirikus selleks, et cool välja näha. Mujal Türgis on palju keerulisem, aga ma arvan, et see muutub paremuse poole. (N25-15, intervjuu 31.01.2017)

4. ARUTELU

4.1 Konversioonimotiivid

Skonovdi ja Loflandi sõnul erinevad konversioonimotiivid aja, geograafia, kultuuride ja isegi subkultuuride lõikes (Lofland ja Skonovd 1981: 383). Järgnevas arutelus püüangi selgusele jõuda, kuidas sobitub nende loodud konversioonimotiivide loetelu Türgi konteksti, kus on tegemist ühest maailmareligioonist teise pöördumisega. Allpoolt püüan leida vastust küsimusele, miks informandid konverteerusid.

Enamikes pöördumislugudes on täheldatav mingit laadi kriis, mis juhtis informante lahenduste otsingutele. Täheldasin järgmisi kriise – elu mõtte puudumine, tühjuse tunne, üksinduse tunne, isa armastuse puudumine, vajadus sisemise rahu järele, peretülid, enda või perekonnaliikme haigus, hirm kogetud nägemuse tõttu, pettumine islamis.

Kriisile lahenduse leidmiseks pöördusid osad informandid esialgu islami uurimise poole, mis nende puhul vaid süvendas kriisi. Naised väljendasid oma pettumust eelkõige naiste õiguste ja armastuse puudumisega seoses. Üks informant pettus islamis seetõttu, et tema palved ei saanud oodatud vastuseid. Üks mees leidis, et islam on ebaõiglane lubades paradiisi vaid muslimitele.

Skonovd'i ja Lofland'i konversioonimotiivide loetelust ei esinenud äratuselikku ja sunnitud motiivi ühelgi korral. Intellektuaalne otsimine oli erinevates konversiooni faasides olulisel kohal enamus informantide puhul, kuid keegi neist ei konverteerunud iseseisvalt enne kogudusse jõudmist. Võimalik, et selle põhjuseks on Türgi kultuuri kollektiivne iseloom, kus religioon on olnud läbi ajaloo ühiselt praktiseeritav institutsioon. Mõned informandid osutasid, et nad tahtsid varem konverteeruda, aga ei teadnud, kuidas seda teha ning läksid seetõttu kirikusse. Ilmselt tuleneb selline suhtumine islami traditsioonist, kus konverteerumisel tuleb öelda usutunnistuse kindel vormel ning informandid

soovisid võimalikke rituaale õigesti läbida. Mõnikord keetsid intellektuaalsed otsingud pikemaajaliselt mitme aasta lõikes, mis võib olla põhjustatud asjaolust, et Türgis oli kristlik kirjandus, raadiosaated jne eelmisel sajandil raskesti kättesaadav. Nooremad informandid läbisid oma intellektuaalsed otsingud internetiajastul oluliselt kiiremini. Eelnevast lähtuvalt võib öelda, et intellektuaalsetel iseseisvatel otsingutel oli konversiooni protsessis oluline roll, kuid motiivina seda klassikalisel kujul, nii nagu Skonovd ja Lofland seda oma loetelus esile toovad, esindatuks pidada ei saa.

Enamus informante osalesid enne konverteerumist kristlikel teenistustel, seega on osalemise kaudu info hankimine olulisel kohal. Mõned informandid väljendasid osalemise soovi sellega, et nad tahtsid näha, kas õpetus ja tegelikkus on omavahel kooskõlas. Varasemad usugrupis osalemise kogemused piirdusid perekondlikust taustast tulenevalt sunni islami või alevi rituaalides osalemisega, osadel juhtudel ei olnud informandid enne kirikusse jõudmist üheski usugrupis osalenud. Eksperimentaalne motiiv ehk erinevates usugruppides osalemine enne valiku tegemist ei ole seega esindatud. Selle üheks põhjuseks võib olla see, et Türgis ei ole usumaastik nii avatud ja mitmekesine kui Euroopas või Ameerikas.

Järgnevalt peatun müstilise ja emotsionaalse motiivi juures, mis on mõlemad konversioonimotiividena tugevalt esindatud. Müstiline motiiv esines kokku viie informandi puhul. Neljal juhul olid informandid olnud enne müstilist kogemust otsinguprotsessis, kellest kolm olid osalenud ka kiriklikel teenistustel. N40-3 elas esimest korda kirikusse jõudes teist korda läbi lapsepõlves nähtud müstilise nägemuse noorest mehest, kelle ta pühapildil Jeesusena ära tundis. M79-1 ei tegelenud otsimisega ega osalenud rituaalides. Kui pastor tema eest kodus palvetas, koges ta müstilist tervenemist pikaajalisest haigusest, kusjuures tervenemisega käis kaasas visioon haiguse lahkumisest tumeda suitsuna. N55-8 nägi müstilise tähendusega unenäo, N43-12 puhul tervenesis visioonide saatel tema 3aastane laps ja M42-13 nägi avatud silmadega, kuidas palvetajate käes olevad küünlad iseeneslikult süttisid. Kõikidel nendel juhtudel toimus müstiline läbielamine kahtlusi hajutavana või otsinguid kinnitavana ja päädis samal hetkel lõpliku veendumusega. Müstilise motiivi tõttu konverteerunud informandid elasid

konversiooni läbi enne Buca kogudusega liitumist kas oma kodus (M79-1) või mõnes muus koguduses. M21-10 ja N24-2 puhul võib pidada unenägu üheks suunanäitajaks, lõpliku otsuse langetasid nad hiljem teenistustel osaledes ja Buca koguduse liikmetega suheldes.

Kõige enam on esindatud emotsionaalne motiiv. Koguduse teenistustel osalemise perioodil enne konverteerumist olid enamus informantide sõnul olulisel kohal inimestevahelised suhted. Paljud informandid kirjeldasid kogudusse jõudmist kui „koju jõudmist“, kui kohta, kuhu „ma kuulun“. Vajadus armastuse, hoolivuse, kuuluvuse, võrdsuse ja õigluse järele innustas informante teenistustel ja muudel ühistel kogunemistel osalema ja hiljem konverteeruma. Olulisel kohal oli õpetuse ja reaalse koguduse elu vastavus, mida paljud osalemise faasis teadlikult jälgisid. Näiteks M21-10, kes oli varem vaadetelt kommunist, jälgis võrdsuse ja jagamise printsiibi toimimist. M26-6 hämmastus sellest, et tema kristlasest koolivend suudab „käituda nagu Jeesus tahab“. Märgiti Jumala tingimusteta armastust, vastastikust armastust, austust, hoolivust ja hingerahu, mis vastanduvad silmakirjalikkusele, valetamisele ja ärakasutamisele. N28-11 ütles, et teda puudutas esimest korda teenistusel osaledes „inimeste armastus ja siirus ja see, et me oleme Jumala lapsed“.

Võimalik, et emotsionaalse motiivi sage esinemine on seotud türklaste üldise avatusega nii omavahel kui ka võõrastega suheldes. Koguduse koosolekutel ja nendele järgnevatel lõunasöökidel täheldasin sooja ja avatud suhtlemist. Kõikidele külalistele pakuti süüa ja vastati hea meelega nende küsimustele. Pooled emotsionaalse motiivi läbi konverteerunud informantidest konverteerusid Buca koguduses, pooled mõnes muus koguduses ja liitusid hiljem Buca kogudusega.

Iga konversiooni protsess on ühest küljest eriline ja individuaalne, sõltudes väga paljudest erinevatest muutujatest ja kontekstidest. Konversiooni kestvus, põhjused ja iseloom võivad suuresti erineda, aga teisalt on erinevate inimeste pöördumiskogemused üsna sarnased (Katznelson ja Rubin 2014: 17). Ilmselt just pöördumisega kaasnevate kogemuste sarnane mõistmine on toonud antud koguduse pöördumislugudesse kindlaid detaile, mida sarnaselt mõistetakse. Informantide pöördumislood on ülesehituselt ja teemaarenduselt sarnased.

Olulisel kohal on pöördumisega kaasnevate reaktsioonide ja tagakiusu kirjeldamine, mida ma ei ole Eesti pöördumislugudes täheldanud.

Informandid olid uuringu suhtes väga avatud ja koostöövalmid. Jäi mulje, et oma pöördumiseloo jutustamine on nende jaoks oluline ja nad tegid seda hea meelega. Paljud märkisid, et võin kasutada nende täisnimesid, kuna neil ei ole endi sõnul midagi karta. Sarnane valmisolek uuringus osalemiseks esines ka Ankara protestantlikes kogudustes, kui seal viidi läbi uuring Türgi protestantlike koguduste uskumuste kohta (Nahya 2004: 62), mis annab tunnistust sellest, et vaatamata võimalikele ebameeldivustele ja ohtudele, ei tõmbu Türgi kristlased avalikust elust eemale. Sama võib öelda ka Buca koguduse pastori kohta, kes on pidevalt meedia huviorbiidis.

4.2 Konversiooniga seoses kogetud reaktsioonid

Konversioonimotiivid sõltuvad kohalikust kultureelisest, ajaloolisest, sotsiaalsest jms kontekstist ja inimest vahetult ümbritsevatest teguritest. Konversiooniks võib olla terve rida omavahel läbipõimunud põhjuseid – erinevad surved, pettumused, kiindumused, meeldivused, kuid alati on esindatud ka üsna raskesti läbitavad barjäärid, mis tuleb ületada. (Katznelson ja Rubin 2014: 17) Vaatlengi allpool kultuurist ja religioonist tuleneva identiteedipiiri ületamisega kaasnevaid raskusi, mis kajastuvad perekonna, naabruskonna ja ühiskonna poolt kogetud reaktsioonides.

Rambo sõnul toimub ühest traditsioonist teise konverteerumine kultuuriliste kontaktide kaudu (Rambo 1993: 13). Väike-Aasia poolsaar on kultuuride hälli ja ristumiskohana olnud kultuuridevaheliseks sillaks. Osmanite ajal mitmekesisus küll säilis, kuid religioonipiiridele tõmmatud administratiivsed ja maksupoliitilised eraldusjooned põhjustasid pikema aja jooksul olukorra, kus usuvahetuse kaudu grupist väljumine, mis oli lubatud vaid islami suunal, tähendas seljapööramist oma algsele kultuurile, keelele ja kogukonnale.

Osmanite impeeriumi päevist kuni tänaseni on Türgi üheks peamiseks identiteedi aluseks religioon (vt Diyanet uuring ptk 2.6). Religioonidevahelise piiri ületamine on intervjuude põhjal enamasti pikemaajaline ja emotsionaalselt keeruline protsess. Islamist taganemine on seadusega küll lubatud, kuid kogukonna poolt tänaseni raskesti aktsepteeritav.

Kui Euroopa riike peeti Osmanite ajal kristluse esindajatena pidevaks ohuks ja sõjakojaks, siis täna kujutatakse neid riigijuhtide tasandil jätkuvalt ristsõdijate järeltulijatena (ERR 17.04.2017). Eurooplaste ristsõdijatena ja kohalike kristlaste nende käsilastena kujutamine on loonud olukorra, kus kristlusesse pöördumises nähakse jätkuvalt reetmist ja oma identiteedi hülgamist. Eelkõige on usutaganemine islami kohaselt andestamatu patt, millel ei saa olla mingit vabandust (Koraan 3: 90).

Kuna laste kasvatamine usutõdedele vastavalt on eelkõige perekonna kohus, siis nähakse usutaganemise ühe põhjusena vanemate tegematajätmissi. Türgi kultuurile omased tihedad emotsionaalsed suhted vanemate ja laste vahel ning vanemate sügav austamine laste poolt muudavad usulise pöördumise eriti pühendumise faasis väga keeruliseks. Otsuse langetamine ei olnud ühelgi informandil lihtne ja ilmselt seetõttu tõlgendasid paljud (7) informandid visioone ja unenägusid müstilise sekkumisena, mis juhtis usulise veendumuseni.

Pöördumisest perekonnale rääkimine nõudis informantidelt julgust ja meeleskindlust. Põhjuseks ei olnud alati hirm vanemate arvamuse ees, vaid pigem austus ja armastus vanemate vastu. Kardeti panna vanemaid olukorda, kus neist saavad naabruskonna³³ negatiivsete arvamuste ohvrid. Seetõttu ei teavitanud paljud informandid oma usumuutusest kohe perekonda, vaid ootasid selleks „õiget momenti“. Mõned informandid ei ole tänaseni teavitanud pereliikmeid, kellelt nad nende iseloomu arvestades kõige suuremat reaktsiooni kardavad.

Perekonna negatiivne reaktsioon, mis tulenes murest naabruskonna ja tutvusringkonna arvamuse ees, oli märgatav enamus informantide narratiivides.

³³ Naabruskonna all pean silmas inimeste gruppi, kes samas piirkonnas/kvartalis üksteist tunnevad ja omavahel suhtlevad. Türgis on naabruskond ka suuremates linnades väga tihe suhtlemisvõrgustik.

Lisaks sõnalisele vastasseisule esines kaks juhtumit, kus pereliige üritas konvertiiti vihahoos noaga rünnata, kahel juhul hoiti informanti koduarestis, kahel juhul ütles isa pojast lahti. Enamus juhtudel keelati kristliku kirjanduse koju toomine ja lugemine. Ateistliku-kommunistliku taustaga perekonnad ei näidanud konversiooni puhul üles erilisi reaktsioone peale imestuse. Sunni islami perekonnad reageerisid pöördumistele teravamalt kui aleviidi taustaga perekonnad.

Naabruskonna poolt täheldasin intervjuude põhjal järgmisi reaktsioone – tagarääkimine, viltu vaatamine, tervitamisest loobumine, pealekaebamine ja halvasti ütlemine. Enamik kõrgharidusega nooremaid informante ütles, et ei ole oma usumuutusest töökohtades rääkinud, kuna kardavad vallandamist. Üks informant oli kindel, et ta just usu tõttu töö kaotas.

Ühiskonna reaktsioonid on suunatud nii üksikisikute kui ka kiriku vastu, mis väljendub protesti ja kallaletungiaktsioonides kiriku ümbruses. Paljud informandid andsid teada tagakiusust töökohtadel, koolis, haiglates ja politseis. Koguduseliikmed on saanud tapmisähvardusi inimestelt, keda nad isiklikult ei tunne, mis osutab ühiskonnas leiduvale üldisele suhtumisele konvertiitidesse.

Mis puudutab riiki, siis on kõik kodanikud vaatamata usutunnistusele seaduse ees võrdsed. Sellele viitasid ka osad informandid, kuid rõhutasid, et sellele vaatamata on nad sattunud eelarvamuste ohvriks ka riiklikes asutustes (haiglad, koolid, politsei). Neli informanti on ID-kaardil usutunnistuse kristluseks lasknud vahetada ja osad neist seostasid kogetud tagakiusu otseselt selle tõigaga. Ühest küljest võimaldab ID-kaardil olev kristlik usutunnistus oma õiguste eest seista (loobumine kohustuslikest usuõpetuse tundidest, matmine kristlikule kalmistule), teisalt võib see tänu eelarvamustele tekitada keerulisi olukordi (vallandamine, arstiabi viibimine).

Igal aastal meenutavad Türgi protestandid 18. aprillil Malatyas Zirve kristlikus kirjastuses toimunud kolmikmõrva. Sündmusest on nüüdseks möödunud kümme aastat, kuid osad informandid viitasid sellele, justkui see oleks hiljuti toimunud.

Üks informant oli sündmusega otseselt seotud – tema tütar oli tol hommikul teel kirjastusse, aga pöördus ukssel tagasi ning pääses eluga.

Osalusvaatlejana kolmel pühapäeval teenistusel viibides täheldasin tagakiusu teema aktuaalsust. Igal teenistusel antakse koguduseliikmetele enne jutlust võimalus sõnavõtuks, mida ka aktiivselt kasutatakse. Informant N40-3 rääkis ühel teenistusel apostel Paulusele viidates kristlaste tagakiusust, üks teine koguduseliige, kes uuringus ei osalenud, osutas 2Tim 3,12³⁴ põhjal sellele, et kõik kristlased peavad tagakiusuga arvestama. (Osalusvaatluse märkmed 29.01.2017)

Seega on usuline tagakius kristlaseks olemise osa, millega võib igapäevaselt kokku puutuda. Tagakiusu motiveerib taluma uues testamendis väljendatud põhimõtte „teise põse ette keeramisest“ ja teadmine, et ka Jeesus, apostlid ja paljud algkristlased on pidanud tagakiusu taluma. Tuntakse erilist ühtsust algkoguduse märtritega, kellest paljud on Türgi pinnal kannatanud. Julgustust saadakse ka teadmisest, et mitte ükski olukord ei suuda lahutada Jumala armastusest³⁵. Osad arvavad, et raskused võivad minna hullemaks, mis ilmneb intervjuudes väljendatud erinevates hirmudes tagakiusu ees. Paljud arvasid, et Izmiris on siiski lihtsam kui mujal Türgi paigus, kus tagakiusu on nende sõnul palju rohkem.

Lisaks pere-, naabus- ja ühiskonna reaktsioonidele tuleb alates eelmisest suvest arvestada ka rahvusvaheliste võimalike ohtudega. Peale ISISe ähvardusi Türgi kristlaste aadressil on riik organiseerinud iga kiriku sissepääsu juurde suuremate kogunemiste ajaks turvameeskonnad (M50-4, intervjuu 31.01.2017).

4.3 Kas türklane saab olla kristlane?

Kuivõrd Türgis on rahvuslik identiteet tihedalt seotud islami kultuuriga, siis on ühiskonnas levinud arvamus, et õige türklane saab olla vaid muslim. See on põhjutanud olukorra, kus kristlusesse pöördumises nähakse nii poliitilist ohtu kui

³⁴ Ja kõiki, kes tahavad elada jumalakartlikult Kristuses Jeesuses, kiusatakse taga.

³⁵ Sest ma olen veendunud, et ei surm ega elu, ei inglid ega peainglid, ei praegused ega tulevased, ei väed, ei kõrgus, ei sügavus ega mis tahes muu loodu suuda meid lahutada Jumala armastusest, mis on Kristuses Jeesuses, meie Issandas (Rm 8,38-39)

ka rahvuse reetmist. Samuti leitakse, et konvertiidid on hüljanud oma kultuuri, eelistades Lääne elustiili. Sellele arvamusele vastandudes kinnitasid kõik informandid, et nad ei näe põhjust, miks türklane ei võiks pöörduda kristlusesse või ükskõik, millisesse teise religiooni, säilitades samal ajal oma türgi identiteedi. Protestantlikes kirikutes, ka Buca koguduses, kus pastorid peavad türgikeelseid jutlusi, identifitseeritakse end eelkõige just türgi kristlastena ning arendatakse türgi tüüpi kristlust.

Rõhutati põhiseadusest tulenevat õigust südametunnistusevabadusele, mille kohaselt on kõikidel Türki kodanikel võimalus religioonist tulenevaid tõekspidamisi praktiseerida seni kuni see ei ohusta avalikku korda. Kriminaalseaduse § 301 lõige 1, mis on pühendatud türkluse solvamise karistamisele, eraviisiline tõlgendamine on põhjustanud mõnel juhul keerulisi olukordi.

KOKKUVÕTE

Käesoleval magistritööl on kaks peamist uurimisküsimust – miks türklased kristlusesse pöörduvad ja milliseid reaktsioone konvertiidid kristlusesse pöördumise tõttu on kogenud. Konversioonimotiivide analüüsimisel kasutasin John Loflandi ja Norman Skonovdi konversioonimotiivide loetelu ning uurisin, kuidas see sobitub Türgi konteksti.

Andmete kogumiseks viibisin 2017. aasta jaanuaris ja veebruaris kolme nädala jooksul Türgis, kus küsitlesin intervjuude käigus 16 Buca baptistikoguduse liiget. Samal ajal osalesin osalusvaatlejana kolmel koguduse pühapäevasel teenistusel. Valimi loomise kriteeriumiteks oli informandi türki rahvus, perekondlik islami taust ja kristlusesse konverteerumine. Kuna valim piirdus ühe koguduse liikmetega, siis ei saa antud uurimuse tulemust kõikidele Türgi kristlastele üldistada.

Magistritöö teoreetilises osas pööran tähelepanu religioosse konversiooni definitsioonile ja selle muutumisele aja jooksul. Konversiooni liikide ja faaside määratlemises lähtun Lewis Rambo seisukohtadest. Konversioonimotiivide analüüsil lähtun Lofland'i ja Skonovd'i konversioonimotiivide loetelust. Konversiooni mõistmiseks Türgi kontekstis arutlen sellistel kultuurilis-ajaloolistel teemadel nagu Osmanite *milletsüsteem*, konversiooni võimalikkus Osmanite riigis ja Türgi vabariigis.

Uurimistulemusena selgus, et enamus konversioone olid pikaajalised intellektuaalselt kaalutletud protsessid, mis kestsid mõnest kuust mitme aastani. Loflandi ja Skonovdi konversioonimotiivide loetelust olid esindatud kõige enam müstiline ja emotsionaalne motiiv. Intellektuaalset motiivi klassikalisel kujul ei esinenud, kuid samas täheldasin intellektuaalse otsimise suurt osatähtsust enamuse informantide puhul.

Eksperimentaalne motiiv ei olnud samuti klassikalisel kujul esindatud, mille põhjuseks võib olla asjaolu, et Türgis ei ole erinevate religioonide praktiseerimine sellisel kujul kättesaadav, mis võimaldaks paljude religioonide rituaalides eksperimenteerides osaleda. Samas oli kiriklikel teenistustel osalemine enne konversiooni enamuse informantide jaoks olulisel kohal, mis annab tunnistust sellest, et informandid soovisid enne lõplikku otsust lisaks intellektuaalsele uurimisele ka praktilise osalemise kaudu selgusele jõuda. Äratuslikku ja sunnitud motiivi ega nende fragmente ei esinenud.

Enamus informante kinnitasid, et on kogenud konversiooni tõttu sallimatust ja tagakiusu, mis väljendub kõige vahetumalt perekonna suhtumises. Selgus, et tihti on perekonna negatiivne suhtumine seotud hirmust naabruskonna arvamusel ees, mitte ei lähtu alati isiklikest veendumustest. Ühiskondlikul tasandil on informandid kogenud tagakiusu meedia vahendusel, mille kaudu levib konvertiitide suhtes negatiivne kuvand. Otsest religioonist tulenevat sallimatust on kogatud sellistes riiklikes asutustes nagu koolid, politsei ja haiglad. Paljud informandid andsid teada tagakiusust töökohtadel. Osad informandid hoiavad oma konversiooni töökohtadel saladuses, kuna kardavad tööd kaotada.

Ühiskonnas levinud arvamus, et õige türklane saab olla vaid muslim, on põhjutanud olukorra, kus kristlusesse pöördumises nähakse nii poliitilist ohtu kui ka rahvuse reetmist. Samuti leitakse, et konvertiidid on hüljanud oma kultuuri, eelistades Lääne elustiili. Sellele arvamusel vastandudes kinnitasid kõik informandid, et nad ei näe põhjust, miks türklane ei võiks pöörduda kristlusesse või ükskõik, millisesse teise religiooni, säilitades samal ajal oma türki identiteedi. Protestantlikes kirikutes, ka Buca koguduses, kus pastorid peavad türkiyeelseid jutlusi, identifitseeritakse end eelkõige just türki kristlastena ning arendatakse türki tüüpi kristlust.

Enamus informante oli teinud konversiooni läbi Buca baptistikoguduses, osad mõnes teises protestantlikus koguduses, osad katoliikliku koguduse juures. Osmanite impeeriumis ajalooliselt esindatud kirikute vahendusel konverteerumist ei täheldanud. Põhjus peitub ilmselt selles, et nendel kristlikel kogukondadel puudus ajalooliselt *milleti* staatus ning seetõttu ei seostata neid tänapäeval

konkreetsete rahvusgruppidega, mis teravdaks kogukondade vaheliste piiride ületamise protsessi veelgi enam.

Arusaam klassikalisest konversioonist misjonäri vahendusel ei leidnud ühegi informandi puhul kinnitust. Üheksa informanti ütlesid, et nad ei tundnud enne kristlust uurima asudes isiklikult ühtegi kristlast. Enamikel juhtudel pöördusid informandid info saamiseks kirjanduse, interneti ja televisiooni poole. Paljude jaoks oli oluliseks mõjutajaks kirikuhoone kui kristlik maamärk, mille kaudu nad uude kogukonda sisenesid.

Kuna käesoleva uuringu peamine eesmärk on uurida konversioonimotiive ja konversioonist tulenevaid reaktsioone, siis jäi narratiivintervjuudes kajastatud muud teemad uurimise fookusest välja. Analüüsimeetodiks valitud fokuseeritud sisuanalüüsi käigus tõin esile praeguse uuringu seisukohalt olulise sisulise materjali. Lisaks käesolevas töös esitatule pakuvad kogutud intervjuud rikkalikku materjali näiteks pöördumislugude ülesehituse, unenägude ja nägemuste sisu ning esinemise, uskumuste ja suhtumiste uurimiseks. Samuti oleks huvitav võrrelda türki ja eesti pöördumislugusid nii sisust kui ka ülesehitusest lähtuvalt.

KASUTATUD ALLIKAD:

Abu Jaber, K.S. The Millet System in the Nineteenth-Century Ottoman Empire. – *The Muslim World*. Vol. 57 Issue 3, July 1967, pp 212-223.

Ata, Yasemin. **Şenel**, Onur. Türkiye’de protestan müziği: İzmir Buca Baptist Kilisesi örneğinde müzik ve ibadet. – *The Journal of International Social Research*, Vol. 7, Issue 32, May 2014.

Barkey, Karen; **Gavrilis**, George. The Ottoman Millet System: Non-Territorial Autonomy and its Contemporary Legacy. – *Ethnopolitics*. Vol. 15, No. 1, 2016, pp 24-42.

Bozkurt, Güvenç. *Türk kimliği. Kültür tarihinin kaynakları*. İstanbul: Remsi Kitabevi, 1997.

Eser, Ü. Millet sisteminin tarihi arka planı: gayrimüslim cemaatler için özerk bir alan. – *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*. Vol. 13, Issue 24, 2010 Dec, pp 204-212.

Fargues, Philippe. Demographic Islamization: Non-Muslims in Muslim Countries. – *Project MUSE, SAIS Review*. Vol. 21, Number 2, 2001, pp 103-116.

Geertz, Clifford. Pärismaalase pilguga. – *Omakandi tarkus. Esseid tõlgendavast antropoloogias*. C. Geertz. Tallinn: Varrak, 2003, lk 76–96.

Gross, Toomas. Mõistmisest ja teisest antropoloogias. – *Akadeemia*. Nr. 8, 1996, lk 1717-1737.

Gülhane Fermani. İstanbul: 1839.

www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/belgeler/233.pdf vaadatud 14.04.2017.

Herling, Bradley L. *A beginner's guide to the study of religion*. London; New York: Continuum, 2007.

- Inalcık**, Halil. *The Ottoman Empire and Europe. The Ottoman Empire and Its Place in European History*. Istanbul: Kronik Books, 2017.
- James**, William. *Usulise kogemuse mitmekesisus. Uurimus inimloomusest*. Tartu: Ilmamaa, 2013.
- Kap**, Derya. Türkiye’de zorunlu din dersi uygulaması. – *Akademik Perspektif*. Kasım 2014, sayfa 58-61.
- Karavaltchev V, Pavlov P.** How just was the Ottoman Millet System. – *Journal of European Baptist Studies*. Vol. 11 Issue 3, May 2011, pp 21-30.
- Katznelson**, Ira; **Rubin**, Miri. *Religious Conversion: History, Experience and Meaning*. New York: Routledge 2016.
- Koraan**. Tallinn: Avita, 2007.
- Laherand**, Meri-Liis. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp, 2008.
- Lehtsaar**, Tõnu. *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*. Eesti Keele Sihtasutus, 2013.
- Levonian**, L. The Muslim World. – *The Muslim World*. Vol. 42 Issue 2, April 1952, pp 90-96.
- Lewis**, Bernard. Ortadoğu. İki bin yıllık Ortadoğu tarihi. Ankara: Arkadaş Yayinevi, 2016.
- Lofland**, John; **Skonovd**, Norman. Conversion motifs. – *Journal for the Scientific Study of Religion*. Vol. 20, Issue 4, Dec. 1981, pp 373-385.
- Macfie**, A. L. Atatürk. Tallinn: Olion, 2001.
- McCutcheon**, Russel T. ed., *The insider-outsider problem in the study of religion: a reader*. London: Cassell, 1999.
- Nahya**, Nilüfer Z. Old Muslims new Christians: Turkish converted Christians in Turkey. – *The Tenth Mediterranean Research Meeting* (Florence). March 2009.
- Nahya**, Nilüfer Z. *Türkiye’de Hristiyan olmak. Ankara ve Çankaya Kurtuluş Kiliseleri örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

Payton, James R, Jr. Ottoman Millet, Religious Nationalism, and Civil Society: Focus on Kosovo. – *Religion in Eastern Europe*. Vol 1, 2006, pp 11-23.

Piibel. Tallinn: Eesti Piibliselts, 1997.

Rambo, Lewis R. *Understanding Religious Conversion*. New Haven and London: Yale University Press, 1993.

Roosimaa, Peeter. *Pöördumine ja uussünd*. Tallinn: Logos, 2003.

Soner, B. Ali. The Justice and Development Party's policies towards non-Muslim minorities in Turkey. – *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. Routledge, Vol. 12, No. 1, March 2010, lk 23-40.

Tipioğlu, Isl. *All Saints Buca kilisesi tarihçesi*. Bilkent Üniversitesi, 2016.

Türgi Baptistiliit. www.turkishbaptist.com vaadatud 9.04.2017.

Türgi kriminaalseadus.

www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Kanunlar/T%C3%BCrk%20Ceza%20Kanunu.pdf

vaadatud 14.04.2017

Türgi Protestantlike Koguduste Liit. www.protestankiliseler.org vaadatud 14.04.2017.

Türgi Statistikaamet (TUIK) <http://www.tuik.gov.tr> vaadatud 14.04.2017.

Türgi Vabariigi põhiseadus. www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf

vaadatud 14.04.2017.

Treaty of Peace with Turkey. Signed at Sevres, August 10, 1920. – *Treaty series* No 11, 1920. London: His Majesty's Stationary Office. <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0011.pdf> vaadatud 14.04.2017.

Treaty of Peace with Turkey and other Instruments. Signed at Lausanne on July 24, 1923. - *Treaty series* No 16, 1923. London: His Majesty's Stationary Office. <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1923/TS0016-1.pdf> vaadatud 14.04.2017.

Ulusoy, Kıvanç. The European Impact on State-Religion Relations in Turkey: Political Islam, Alevi and Non-Muslim Minorities. – *Australian Journal of Political Science*. Routledge, Vol. 46, No. 3, 2011, pp 407–423.

Viirand, Laur. *Erdogan: vaatlejate kriitika lähtub "ristisõdijate mentaalsusest"*. Eesti Rahvusringhääling, 17.04.2017. <http://www.err.ee/590410/erdogan-vaatlejate-kriitika-lahtub-ristisodijate-mentaalsusest> vaadatud 02.05.2017.

World Values Survey 2011

www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp vaadatud 02.05.2017

Özyürek, Esra. Christian and Turkish: secularist fear over converted nation. – *Project Muse*. Volume 29, Number 3, 2009.

CONVERSION TO CHRISTIANITY IN TURKEY – THE MOTIFS AND CONSEQUENCES BY THE EXAMPLE OF THE BUCA BAPTIST CHURCH.

Summary

The aim of this Master's thesis is to provide an understanding of the conversion motifs of the ethnic Turks and investigate the following reactions. My interest in the subject arose when I lived and worked in Turkey and noticed that some Turks are leaving Islam by converting to different religions regardless of the possible negative reactions from society.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter provides some definitions of religious conversion from such authors as William James, Lewis Rambo and Tõnu Lehtsaar. This chapter includes the types of conversion and stages of conversion by Lewis Rambo as well as the the list of the conversion motifs by John Skonovd and Norman Lofland who identified six different motifs for conversion – intellectual, mystical, experimental, affectional, revivalist and coercive. One of the aims of this thesis is to study the conversion motifs in the context of Turkey and find out which motifs are represented in the case of Buca (Izmir) Baptist Church in the Western Turkey.

The second chapter is dedicated to the historical overview of the Ottoman *millet* system according to which non Muslim minorities where able to organize their inner affairs and live according to their religious practices as far as they paid their taxes and remained faithful to the ruling system. In the 19th century, when the Ottoman Empire went through a period of riots and reforms until the republic was founded in 1923, the *millet* system lost its relevance and was abolished. New Turkish identity was based on one language, one culture and one ideology. The famous banner of the founder of the republic Mustafa Kemal Atatürk *ne mutlu*

*türkiim diyene*³⁶ is still honored in the hearts and streets of the Turks. According to the peace treaties signed at Sevres (1920) and Lausanne (1923) the new republic should have guaranteed the rights of such religious minorities as Jews and Christians but in real life those rights were minimized until the EU negotiations started.

According to an understanding a Turk could only be a Muslim. That is why leaving Islam by converting to another religion is seen as turning back to one's own culture and insulting Turkishness. Most of the conversions to Christianity among Turks are taking place in the Protestant and Catholic churches. The reason for that may be due to the fact that those communities were not among the historical Christian minorities of the Ottoman Empire and in that way the Turkish Christians don't have to identify themselves with historical ethnic Christian groups and have possibility to develop a Turkish type of Christianity. Both Protestant and Catholic converts are facing reactions from their Muslim society.

The third chapter provides an overview of the qualitative interviews performed at Buca Baptist Church in Jan-Feb 2017. I met with 16 Turkish converts to Christianity who shared their stories of conversion and following reactions. All the interviews were recorded and transcribed in Turkish. There were three questions of the interview:

- Tell me please, how and for what reasons you became a Christian?
- What kind of reactions have you experienced because of your conversion to Christianity?
- Can a Turk be a Christian?

The narrative parts of the interviews, the conversion stories, were analyzed according to the directed content analyses in order to study the relevance of the conversion motifs list of Skonovd and Lofland in the Turkish context. The last two questions were analyzed according to the conventional content analyses.

³⁶ How happy is the one who says I am a Turk!

The fourth chapter is dedicated to the result of the studies. The most common motif for conversion according to the research was the affectional and mystical motif. I found the intellectual searching and experimental participation having a rather important role in the conversion process but they did not appear in their classical forms as Skonovd and Lofland described them. The revivalist and coercive motifs did not appear in any form.

Most of the informants have experienced some kind of reactions because of their conversion. The most immediate reactions have been experienced on behalf of their family members who did not accept their conversion. The family circle is followed by the neighborhood as a second level of reactions. As the social communication among neighbors in Turkey is very common the families of the converts may also become targets of the reactions. That's why converts sometimes adjourn telling their families about their conversion. Many informants also reported reactions in their working places, schools, hospitals, police offices and churches. Only four informants have changed their creed from Islam to Christianity on their ID cards, the others have postponed that step out of fear losing their job or persecutions in the army.

All informants agreed that a Turk could be a Christian. Most of them noted that being a Christian is not being a follower of a religion but a lifestyle.

LISAD

1. Ankeedi näidis

Kood	N40-3
Rahvus	türklane
Sugu	naine
Vanus	40
Vanus konversiooni ajal	17
Kaua olnud kristlane	23 aastat
Konversiooni aeg	1994
Ristimise aeg	2004
Varasem religioon	sunni islam
Kultuuritaust	sunni islam
Haridustase	keskharidus
Perekonnaseis	lahutatud, lapsi ei ole
Töökoht/amet	põetaja
Sünnikoht	Bergama
Armeeteenistus	-
ID kaart	kristlane (muudetud)
Osalemine kirikus	külastab regulaarselt, aktiivne liige
Intervjuu toimumise koht	kiriku kontorihoone
Intervjuu toimumise aeg	24.01.2017
Intervjuu pikkus	36 min

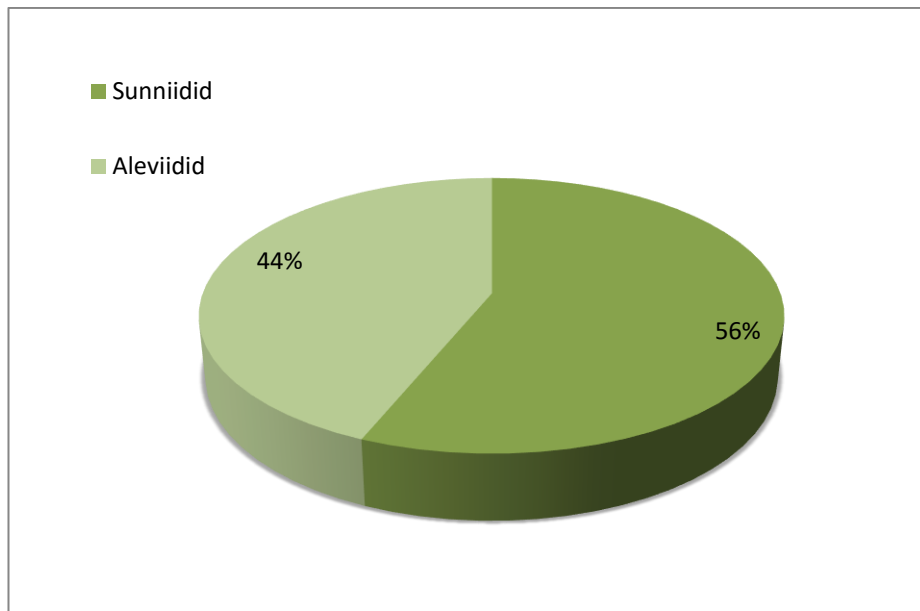
2. Informantide tabel

Kood	Sugu	Perek. Rel. taust	Suhe rel. enne konv.	Vanus	Vanus konv. ajal	Mitu aastat kristlane	Haridus
M79-1	M	aleviidi	aleviit	79	72	7	algharidus
N24-2	N	sunni	sunni muslim	24	21	3	kõrgharidus
N40-3	N	sunni	sunni muslim	40	17	23	keskharidus
M50-4	M	sunni	sunni muslim	50	18	32	kõrgharidus
N68-5	N	aleviidi	aleviit	68	23	45	kirjaoskamatu
M26-6	M	sunni	ei oska öelda	26	21	5	keskharidus
M26-7	M	sunni	ateist	26	21	5	keskharidus
N55-8	N	aleviidi	aleviit	55	38	17	keskharidus
N51-9	N	aleviidi	aleviit	51	34	17	kõrgharidus
M21-10	M	aleviidi	ateist (kommunist)	21	17	4	keskharidus
N28-11	N	sunni	teist	28	27	1	kõrgharidus
N43-12	N	sunni	ateist (kommunist)	43	22	21	kõrgharidus
M42-13	M	aleviidi	teist	42	24	18	põhiharidus
M22-14	M	aleviidi	teist	22	20	2	kõrgharidus
N25-15	N	sunni	sunni muslim	25	17	8	kõrgharidus
N53-16	N	sunni	ateist (kommunist)	53	37	16	keskharidus

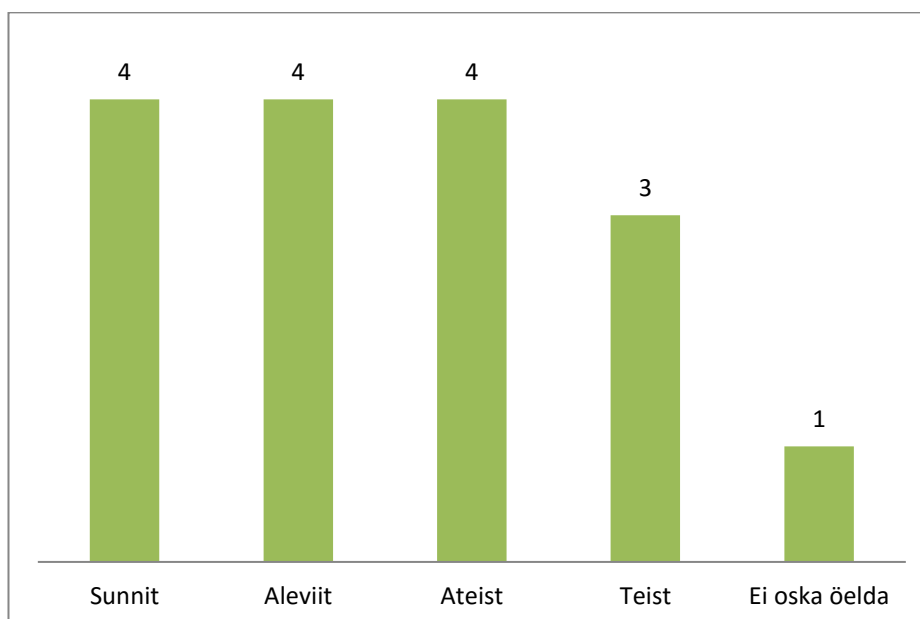
Koodi tähendus: M – mees, N – naine, esimene number – vanus, teine number – järgu number

3. Diagrammid

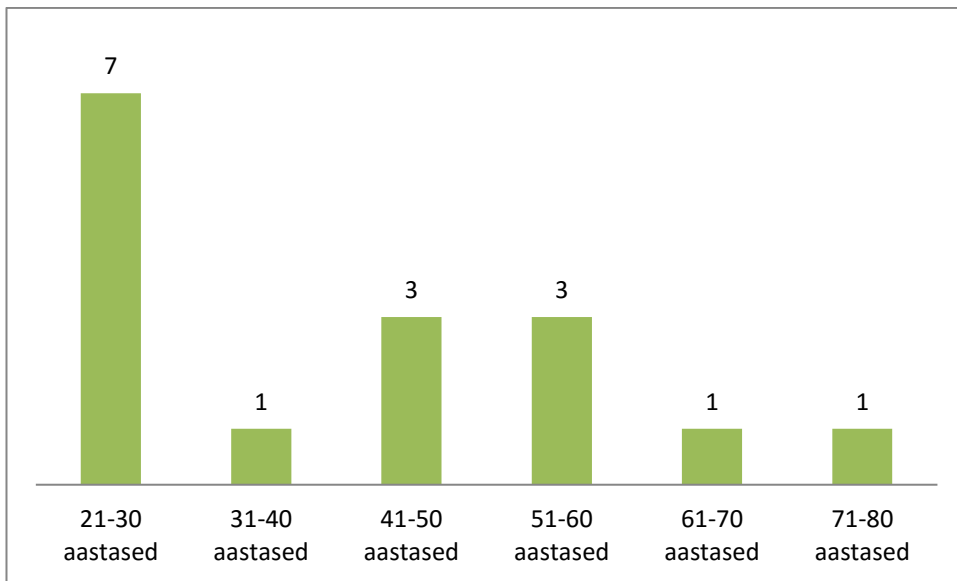
Perekondlik religioonitaust

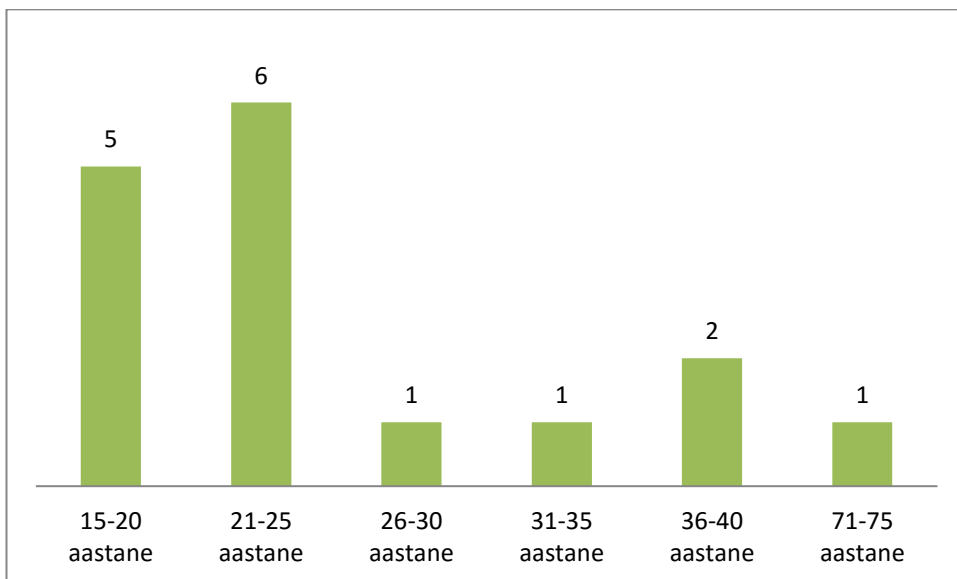
Suhe religiooniga enne kristlusesse pöördumist

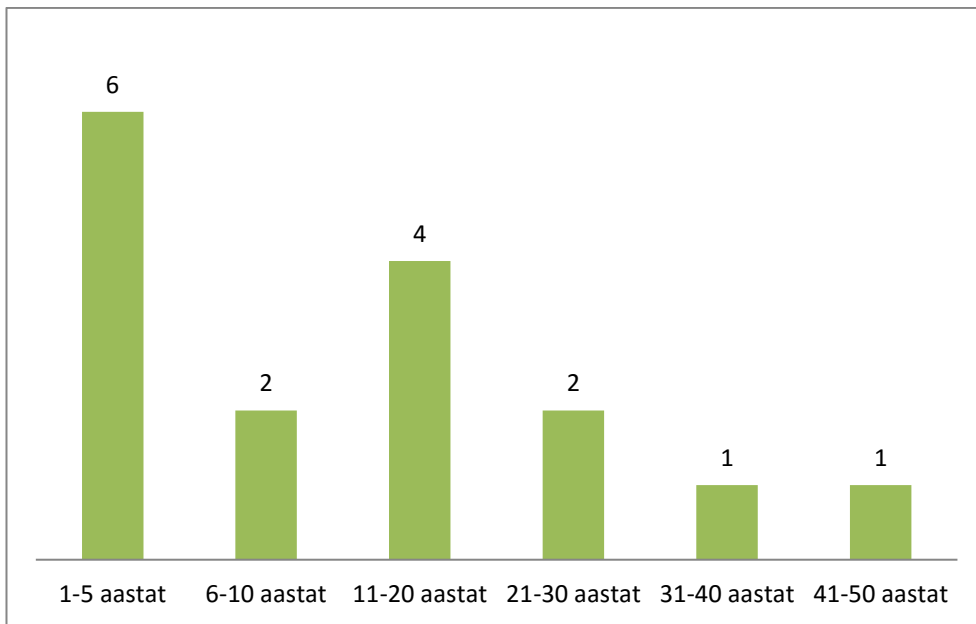
Vanuseline jaotus

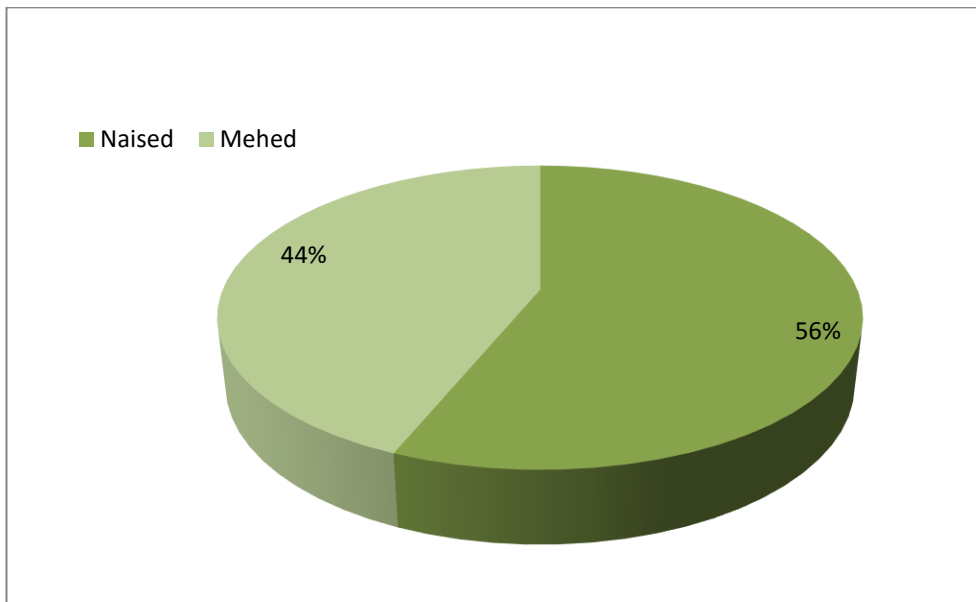
Vanus kristlusesse pöördumise ajal

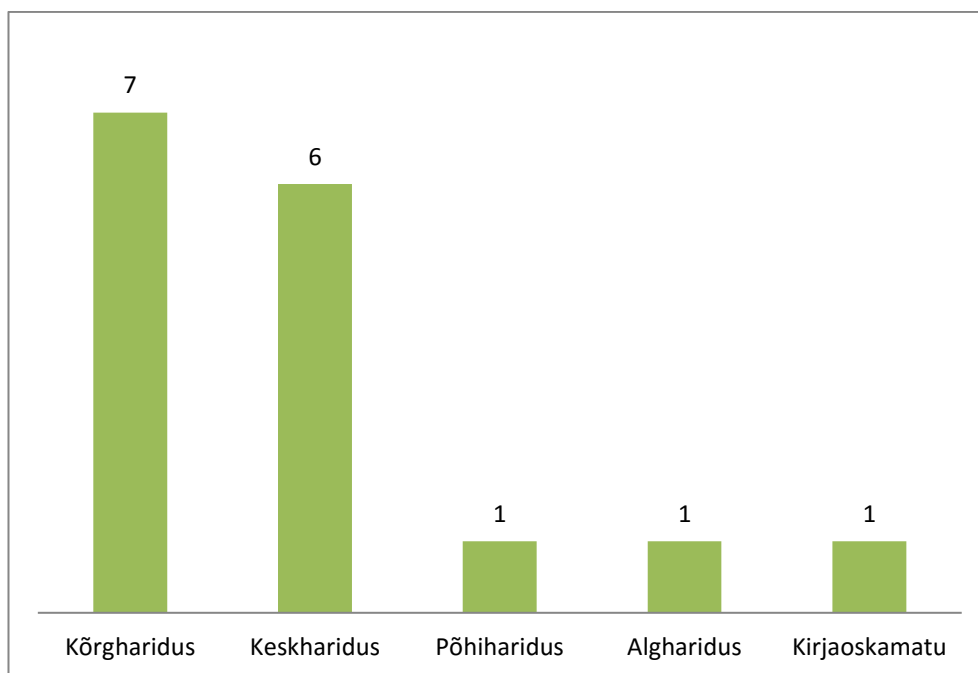
Kui kaua olnud kristlane

Sooline jaotus

Hariduslik jaotus

4. Loflandi ja Skonovdi pöördumismotiivide tabel:

	1. Intellektuaalne	2. Mõteline	3. Eksperimentaalne	4. Emotsionaalne/ käärdumuslik	5. Äratulik	6. Summitud
Sotsiaalse surve tase	madal või üldse mitte	madal või üldse mitte	madal	keskmine	kõrge	kõrge
Ajaline kestus	keskmine	lühiajaline	pikaajaline	pikaajaline	lühiajaline	pikaajaline
Emotsionaalse erutuse tase	keskmine	kõrge	madal	keskmine	kõrge	kõrge
Emotsionaalne sisu	valgustatus	aukartus, hirm armastus	uudishimu	käärdumus	armastus (ja hirm)	hirm (ja armastus)
Uskumise-osalenise järgnevus	uskumine - osalemine	uskumine - osalemine	osalemine - uskumine	osalemine - uskumine	osalemine - uskumine	osalemine - uskumine

Mina, Helen Haas,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kristlusesse konverteerumise põhjused ja tagajärjed Türgis Buca baptistikoguduse näitel“, mille juhendaja on PhD Elo Süld,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 03.05.2017